Kirke og Kultur

Indhold:

J. GLEDITSCH: De kirkelige eningstanker og brorskapet mellem menneskene 497

A. TARANGER: „Gjør den enig og stærk“.... 510

GUNNAR RUDBERG: Kultur och frälsning ... 515

EIVIND BERGGRAV: Mannen i bestiklugaren 526

O. C. BREDA: Sønnen 532

Litteratur, anmeldt av Erling Grønland, Erling Tobiassen, Olaf Devik, Eivind Berggrav 534

Redaktør: EIVIND BERGGRAV

Kirke og Kultur utkommer med 1 hefte hver maaned undtagen i juni og august. Abonnement kr. 10,00 pr. aar. Kan bestilles paa postanstalter, hos bokhandlerne og i ekspeditionen, Raadhusgaten 30 B.

Eftertryk av tidsskriftets artikler er forbudt.

HEFTE 10 DECEMBER 1920 27. AARG.

STEENSKE BOKTRYKKERI, JOHANNES BJØRNSTAD. KR.A

CAMMERMEYERS BOGHANDEL

(Sigurd Pedersen og Eistein Raabe.)

KARL JOHANS GATE 41—43.

Stort lager av ny og ældre norsk og utenlandsk literatur.

Kataloger tilsendes.

Olsen & Jørgensen.

Orgelfabrik, Kristiania.

(Grundlagt i 1876.)

Leverance af Kirkeorgler efter Bestilling.

Stemning og Reparationer udføres.

Lyder Brun Paulus' kristelige Tanker

En studiebok.

Pris 5 kroner.

I alle boklader.

H. Aschehoug & Co.

Natanael Beskow.

Är livet värt att leva? Pris 60 öre.

Bönens mysterium (Särtryck ur «Fader vår») pris 50 öre.

Predikningar och föredrag 1919—1920 arkvis eller bundna vid årets slut. Rekvisition direkt från förlaget. Subskribtionsavgift 12 kr.

«Fader vår» och «Döden» utkomma i ny upplaga i början av mars.

Skrifter utgivna av **Förbundet av kristet samhällsliv** no. 5.

Framtidens skola rektor **S. Almqvist.** Pris kr. 1,25.

Birkagårdens förlag, Stockholm.

WILH. SCHEEL & CO
REPRODUKTIONSATELIER
RADERINGSTRYKKERI. LYSKOPIERING. XYLOGRAFI.
ARBINSGT. 1 GALVANOS. STEREOTYPI. ENESTE FIRMA SOM FORNIKLER KRISTIANIA
CLICHEER

DE KIRKELIGE ENINGSTANKER OG BRORSKAPET MELLEM MENNESKENE

Kristne beder alle til én fader i himmelen, de sætter alle sin lid til Jesu navn og tror, at den guddomsaand, som rører ved deres samvittighet og skaper deres tro, er Jesu Kristi aand. Forsaavidt er deres enhet og sammenhæng en selvgiven sak; kristendom er én religion. Paa den anden side gaar denne religion ind i vort inderste og bliver mer end alle andre religioner vor *personlige eiendom*. Og naar den virkelig blir personlig eiendom, indgaar den forbindelse med vor egenart, vor aandelige eiendommelighet. Vor tids aand, vor races liv forener sig med kristendommen til en uopløselig enhet. Saa inderlig har denne forening fra først av været, at vi antagelig ikke besidder noget skriftlig dokument om kristendommen av helt ensartet karakter, ialfald er det nye testamente ikke saaledes beskaffent. Allerede de fire evangelier er saavidt forskjellige, at det ikke har kunnet lykkes at fremstille det ene evangelium i en fælles tekst uten voldsom og derfor urigtig harmonisering. Og gaar vi videre frem, ser vi straks, hvorledes kristendommen paa hellenisk grund, saaledes som den arter sig i de av Paulus grundede menigheter paa den ene side, og den i Palæstina hjemmehørende jødiske kirstendom paa den anden, skiller sig fra hinanden. Enhver, der læser Paulus' breve for den ene parts vedkommende, og Jakobs brev og de tolv apostlers lære for den anden parts vedkommende, vil hurtig bli klar over forskjellen mellem dem. Samtidig vil han imidlertid ogsaa kunne se i disse samme Paulusbreve, hvordan *Paulus arbeider paa ening* mellem de to retninger. Og saaledes gaar det bestandig: Kristendommen opstaar stedse som ny religion i nye varianter, men saasnart variationen er der, begynder ogsaa eningsbestræbelsen at komme frem. Hvormange gange den ene avart har sagt til den anden: Du er kjetter, d. e. du har en anden religion med en anden Gud og en anden frelse end den vi har! Vi er de sande, de egentlige kristne, men dere andre er noget andet! Enhver, som kjender litt til kirkelige nutidsfor-

hold vil vite, at dette har fundet sted liketil det siste. Og enhver, som kjender noget til det religiøse sjælelivs eiendommelighet, vil ha ganske let for at forklare sig denne eiendommelighet, den beror paa den kristelige religions sammenvekst med vort eget indre liv, og paa en naiv *overførelse av religionens absoluthet paa hvad der er individuelt hos mig.* Saaledes hos de naive intolerante. Alt, som gaar ind i deres egen religiøse oplevelse, det være aldrig saa menneskelig, faar præg av det guddommelige, som har holdt sit indtog hos dem.

Paa den maate gaar det til, at retningerne blir mange, kirkerne eller sekterne mange og saaledes konstruerte, at den ene negter den andens ret til at være til eller at bære kristennavn, *enhver vil opta den hele plads* i menneskers religion, som alene tilkommer Gud og Kristus. Men jo mer og tydeligere denne intoleranse slaar ut, des vissere kommer eningstanken frem, saaledes allerede i det andet og navnlig det tredje aarhundrede av vor tidsregning, under de store forfølgelser. I den tid flokkedes de kristne om sine ledere, biskoperne. Biskopen kom til at betyde den synlige og samlende kirkelige enhet. Den usynlige enhet, som bandt alle de spredte enkeltmenigheter sammen, blev saa biskopsmøtet, og biskopsenheten stod sin første prøve paa det store romerske riksmøte i Nikæa. Enheten blev der en *rettroenhetsenhet.* Utelukket blev de kristne, som holdt sig til Arius, og det blev samtidig i stort set ikke mulig at være arianer indenfor romerrikets grænser. Biskopskirken fremstillet som usynlig enhet i den rettroende troesbekjendelse var en stor eningstanke. Der var utvilsomt en ideel eningstanke i dette, og vi gjenfinder denne eningstanke i de to store biskopskirker, som endnu findes. Den tydelige gjensidige dragelse til hinanden, som kommer frem hos den anglikanske biskopskirke og den orientalske biskops- og patriarkkirke viser tydelig hen til et indre fællesskap i de idealer, hvorover de er bygget og samlet. Men enhetsbestræbelserne gaar videre, og den romerske *superbiskopstanke* søker at skape en mer haandfast og praktisk brukbar enhet i det monarkiske keiserdømmes billede. Den græske aand, som søker enheten i de oplyste mænds, biskopernes rette, kristelige tanker, vek pladsen for den nyere, praktiske aand fra Rom. En ny og *sterkere* enhet var dannet, men paa bekostning av den omfattende enhet. Man fik skismet mellem det nye vesten og det antike østen.

Og i det nye vesten virket den nye praktiske, monarkiske enhet

paanyt sprængende. Reformationen, fremfor alt den unge Luther, satte samvittigheten mot den overbiskoppelige kirkeenhet, og til sist ogsaa mot biskopsmøtet eller koncilet. Protestantismen bryter med den utvortes enhet biskopsenheten og forsøker isteden en aandelig enhet, den *protestantiske rettroenhetsenhet*, utviklet i størst konsekvens hos den vældige Kalvin. Det er vel hævet over tvil, at baade han og Luther ventet en ny aandelig rettroenhetsenhet, som skulde slaa igjennem i alle kirker, eller i det mindste hos alle sande troende. Isteden skiltes snart lutheranere og reformerte ad, og navnlig de sidste skiltes igjen og om igjen utallige gange. Det berodde nok blandt andet paa, at enkelte av reformationskirkerne ikke brøt saa radikalt med biskopskirken, som lutheranerne, navnlig gik det saa i England, hvis nationalkirke endnu bærer den antike biskopskirkes idealer i sig, og derfor dels har opvist en gjentagelse av denne kirkes bevægelse henimot overbiskopen i Rom, og dels den ovenfor nævnte tilbøielighet til at række samfundshaand til de orientalske kirker, saasnart der blir tale om nye enhetsbestræbelser. Det er i det hele ganske tydeligt, at ingen av de enhetsbestræbelser, som er sat i gang *er helt død endnu*, de har altsaa ikke været forgjæves nogen av dem.

Men ingen av dem har ført helt frem til det som stod for de kirkemænd, der førte ideerne frem og ut i virkeligheten. Overbiskopen i Rom staar der den dag i dag, og det er en let sak at se hos de katolske modernister, hvor dypt den katolske enhetsidé er gaat ind i blod og hjerte paa dem. *Mindre imponerende* staar biskopskirkernes enhet, men det er endnu merkbart paa deres motsætning, hos presbyterianerne, at den biskoppelige faderlighet ikke helt er forsvundet fra deres horisont. Og hvad den gammelprotestantiske rettroenhetsenhet angaar, saa kan vi dagligdags se eksempler paa at den ingenlunde er død, men lever midt iblandt os, f. eks. hos ureflekterte norske kristne, som mener at vise os en stor venskapstjeneste, naar de undersøker vore tankers overensstemmelse eller uoverensstemmelse med sine egne ufrigripelige meninger, og saa derefter enten nægter os kristennavn eller indrømmer os en underordnet plads i riket. Der var engang utvilsomt en enhetsidealisme i alle disse ting, og noget av den lever endnu. Det ligger imidlertid i selve saken, at ingen av dem kan føre frem, ikke engang om de indgaar forbindelse med den moderne socialistiske strømning i religionens verden. Denne strøm-

ning er meget sterk og vil sikkerlig sætte dype merker efter sig, men den er aldeles ikke nogen tilbakevenden til antikens tanker, ikke engang til den platoniske stat, som nok har bidraget sit til de antike kirkeideer. Socialismen gaar ikke tilbake bakenfor reformation, samvittighet og personlighet, men den gaar *et skridt videre frem* paa grundlag av det frigjorte personlighetsliv, som ikke kan hjælpes ut av sit ansvar av nogen jordisk magt eller myndighet. Det er sikkerlig *dette skridt videre frem*, som har skapt den nyere tids eningsbestræbelser.

Det er allerede tilfældet med de to eningsbestræbelser, som hører 17de og 18de aarhundrede til. Den ene skriver sig fra *Leibnitz*, den anden fra *Zinzendorf*. De er begge av moderne art, fordi de begge vil naa frem *gjennem sindelaget* og ikke gjennem institutionerne, men de ser ogsaa begge for meget bakover. Navnlig synes det at være tilfældet med Leibnitz, hvis forsøk ellers har størst vidde og derfor skulde ha størst utsigt til at lykkes. Han mente, som bekjendt, at det skulde kunne gaa an at finde en fællesformel for de kristnes fælles tro, en indre kjerne i de mange forskjelliglydende troesbekjendelser. Og vi maa nu kunne være klare over, at den oplysningstid, som var saa sterkt paavirket av ham, bragte det ganske vidt i fordragelighet, ialfald mellem prester av forskjellige konfessioner. Saaledes skal katolske og protestantiske pastorer ha vikarieret for hinanden under kortere fravær i visse egne av Tyskland. Men den *fælles formel* har ikke villet slaa igjennem, den er tvertimot blit et slagord, som samlet kristne imot sig, ti Leibnitz's fællesformel var intet mindre end den berømte: *Gud, dyd og udødelighet*. Hvormeget der end ligger i denne formel, saa maa vi indrømme, at den er for intellektuliastisk til at kunne brukes, den viser, at en begrepsmæssig fællesformel er ubrukelig, en saadan formel ser tilbake mot den gamle tid, som fik sin enende og splittende formel i Nikæa. Mer fremadvendt er Zinzendorf's forsøk paa at finde enheten i *det personlige forhold til Jesus Kritsus*. Her er han inde paa en vei, som har ført til noget og som muligens kan føres videre. Over denne eningsidé er den evangeliske alliance bygget, og om den er vore norske vennestevner samlet. Gjennem Schleiermacher har ideen om Jesu personliv, som den kristelige religions kraftpunkt vundet vid anerkjendelse, men denne idé har han sikkert hat med sig fra brødresocieteterne. Zinzendorfs, gjennem Schleiermacher omformede idé har faat vid og sterk

virkning, og er i sine forskjellige former en av de drivende kræfter i den moderne eningsvilje. Man kan, tror jeg, skjelne mellem en snevrere, i den populære pietisme indeklemt retning mot enheten og en videre, mer kulturmættet retning, der begge falder sammen i dette punkt, om de end anskuer saken noget forskjellig. Men her maa videre synsmaater til for at skape virkelig kirkelig ening. Alt det nævnte har vi hat i lang tid, og dertil har vi hat det indslag av *mystik*, som dels har været at finde i Jesustilbedelsen, dels ogsaa har eksisteret som fritsvævende religiøst element. Det har alt tilsammen ført til adskillig kristelig venskap og samarbeide, men det har endnu ikke været sterkt nok til at flytte de gamle tunge kirkesamfund eller bringe de nye og ivrige til at ændre kurs av hensyn til hinanden. Og denne trægh et i kirkerne hænger sammen med noget, som lar sig følge like ind i det personlige liv. Kirkerne har sine bekjendelsesskrifter, som de hænger fast ved med en stor seighet. Oprindelig og endnu i naive kirkelige kredse gir denne vedhængen sig uttryk i en formalisme, som der ellers ikke findes make til i det moderne liv. Men tingen har en indre og dyp grund. Bekjendelsesskrifterne gjengir Kristus fra den side, som traadte ind i den fromme bevidsthet, dengang vor Kirke blev til. Den gjengir derfor Kristus, saaledes som han i følge sjælelige love lettest er tilgjængelig og oftest blir bevidnet i et bestemt kirkesamfund. Det følte hver som kom fra reise hjem og saa sig om, at der sang en fugl inde i hans sjæl om det kjære kirkehjem, som var bedre end alle andre steder paa jorden. Vi vet, at vort kirkehjem er vort, selv om vi ikke paa nogen vis vil kalde os bekjendelsestro hverken i formalistisk stivhet eller i egenretfærdig overvurdering av vor smule teologi.

Det er denne grundfølelse, som ligger under kirkernes ulyst til at lukke sig op for hverandre, der findes en kirkefølelse, som er likesaa steil og irrationel som nogen nationalfølelse. Men det er just denne følelse som dels er rokket, dels og endnu mer er ændret i den senere tid. Og her har teori og praktisk kirkeliv som saa ofte gaat haand i haand, uten at vite om hinanden. Det praktiske kirkelivs mænd har raset mot den alt gjennemtrængende relativisering, som alt teoretisk arbeide av moderne art *maa* føre med sig og klaget over, at den moderne teori f. eks. gjorde missionen umulig, og dog har selve missionen i det lange løp utvilsomt samvirket med den videnskabelige erkjendelse derhen, at nu selv

de mest bekjendelsestro ikke vil fordømme de kristne av andre bekjendelser. Men der er endnu et praktisk moment, som her spiller ind. Og det er virkningen av den moderne individualisering. Man ser efterhaanden. at det er ganske forgjæves at haabe paa at opsplittingen i stedse nye samfund skal ophøre, de gamle dissentersamfund kjæmper likesaa forgjæves mot nye sekter som de gamle kirkesamfund, der danner sig stedse nye paa grundlag av nye «variationer av den religiøse erfaring». Der vil knapt nok nogen av os, som overvar forkonferancen i Genf iaar glemme den røslige repræsentant for independenterne, rev. Nehmiah Boynton, der han stod og mindedes «*Mayflower*»s seilads for tre hundre aar siden til frihetens land, og vidnet om den lidenskabelige kjærlighet til friheten, som er independenternes arvelod og vil bli deres gave til den vordende kirkeenhet. Denne individualisme altsaa, som først langsomt har banet sig vei op til overflaten i de lutherske kirker fra den unge Luthers sjæl, den har alt for længe siden slaat ut i blomst i de reformerte kirkesamfund. Den indeholder meget god ved, men den er let at kløve, som sagt er om dem. Og derover i independenternes rette frihetsland, der er da ogsaa opsplittelsen efterhaanden gaat over alle grænser. Der har man, siger *Peter Ainslie,* det merkværdige syn, at der i en by paa tusen gange to indbyggere, er fjorten forskjellige kirker. Alle har de taarn eller spir, som viser op til himlen, alle bekjender de sig til den ene og samme Kristus, og har den ene og samme hellige bok. Allikevel kan de ikke enes, men driver fjorten forskjellige forretninger i samme branche, med et uhyre spild av kræfter istedenfor at samle folket i en kirke med et taarn og saamange enige prester, som man behøvet. Splittelsen er kommet meget langt derover, derfor er ogsaa reaktionen mot splittelsen kommet kraftigst derfra. Begge de eningsbestræbelser, som vi er kommet med ind i, har sin oprindelse paa den anden side av Atlanterhavet. Der er de ogsaa opkomne disse *Kristi disciple,* som de kalder sig, en ny kirke, om man saa vil. Den har vist sin bekjendelse som de andre, men det mest eiendommelige ved den er vel dens arbeide for ening mellem os alle. Jeg skal forøvrig ikke rose mig av noget indgaaende kjendskap til den, jeg vet bare, at deres repræsentanter i Genf var noget av det mest *kristeligsindede,* jeg traf der. Fra Amerika skriver sig ogsaa den meget store sammenslutning av kirker, som samvirker i det saakaldte federal council, en sammenslutning paa

ca. 50 millioner kristne, med praktisk formaal. Det er vel den videst omspændende frikirke-federation, som overhodet findes. Federationen følger efter opdelingen, saa er naturens gang, derfor er det kanske endnu merkeligere, at denne anglikanske kirke, som vi kjender saa vel her fra denne side Atlanterhavet i sin katholicerende tendens og aristokratisme, at ogsaa den er kommet ind paa eningstanken over i Amerika. Der kalder den sig ogsaa *protestantisk-biskoppelig,* en betegnelse, som et meget stort parti i den engelske stats-biskoppelige kirke paa det *aller bestemteste fraber sig.* Meget heller vil de kaldes *anglokatholske,* og meget heller vil de ha union med Rom end med os protestanter. Det aller merkværdigste er kanske, at denne kirke omplantet paa amerikansk grund er saa langt inde paa foreningstanker som den er, og navnlig faar vi sætte merke ved, at de kom hit til Norge og til Danmark med sin indbydelse. Det er saa merkværdig, at jeg maa tilstaa, jeg ikke trodde det kunde være rigtige biskopper med apostolisk sukcession, dengang de kom til os. Med den svenske kirke er det en anden sak, og man kunde tænke sig, at de helt der borte i Amerika kunde ta feil og tro, at vi ogsaa var enslags fortsættelse av den gamle biskopskirke. Men det viste sig i Genf, at deres repræsentanter ikke alene taalte biskop Ostenfeldts helt positive fremstilling av vore kirkers forhold, men ogsaa den skarpere dogmatiske tilspidsning, som professor Aulén fra Lund og undertegnede gav av vore kirketeorier, altsaa virkelig vilde ha os lutheranere med, uagtet vi jo i de biskoppelige anglokatholikers øine er ganske umulige i kirkelig henseende.

Alle disse samstemmende enkeltheter viser hen til, at eningstanken i Amerika er naadd temmelig langt frem. Det er gaat som Schleiermacher spaadde, at veien til enhet gaar gjennem fuldt gjennemført individualisering. Først naar den enkelte føler sig helt fri, er sikker paa at ingen vil forsøke paa at herske over ham, først da blir der for alvor tale om ening. Det spørges nu om vi her paa denne side er kommet saa langt, at vi kan falde ind i den amerikanske marsj uten at volde forstyrrelse. Og her er tegnene ikke tydelige, tildels selvmotsigende. Jeg tror, at det i fremtiden vil regnes de tre nordiske førstebiskopper til ære, at de alle tre, Tandberg, Söderblom og Ostenfeld, straks og uten at være bundet av smaalige indenkirkelige forsigtighetshensyn

gik med paa indbydelsen fra Amerika, og satte saken i gang i vore kirker. Vore nordiske kirker har mange mangler, men

«Nordens aand fra Arilds tid var frihetsfugl».

Og det slaar mig stedse paanyt, hvor uendelig vanskelig det er for nogen slags aandstyranni, selv for det mest haardnakkede tyranni, det kirkelige, at *vinde* her hos os. Hvilke chancer reaktionen gang paa gang har hat, dog har den aldrig kunnet vinde helt, skal det vel ikke heller.

Antagelig er det denne frihets aand, som har gjort det mulig for vore biskopper at gaa i spidsen her, og det skal nok mindes dem. Ti det er ingenlunde allesteds saa i Europa. Vistnok var det tydelig nok nede i Genf, at alle gjerne vilde forlik. Det maa siges høit og lydt, at jeg i det mindste aldrig har været med paa noget kirkelig møte, hvor *viljen* til gjensidig anerkjendelse har været saa sterk, levende og kraftig, som der. Undertiden er jeg tilbøielig til at tilskrive *orientalerne* denne mærkelige, ydmyge vilje til at anerkjende og se op til andre, som var et av møtets særmerker. Undertiden vil jeg tilskrive de protestantisk episkopale, og da navnlig deres udmerkede repræsentanter der paa møtet æren for den vidunderlige, *i Gud hvilende tillidsfulde brorskapsaand,* som hersket under forhandlingerne, og undertiden hadde en ikke andet at si, end at det var av Gud og underlig i vore øine. Navnlig for en norsk prest av min støpning, der er vant til at tages avstand fra naarsomhelst, var det unegtelig som at sitte tilbords med Abraham, Isak og Jakob en liten stund. Og jeg vilde gjerne, saagodt jeg formaar, synge mine landsmænd en sang om den sande kristendom, som ganske sikkert ikke bestaar deri at man mener at maatte tvile paa hver mands kristendom, fordi hans livsoplevelse har gaat paa andre veie end ens egne, men i den hvile i Guds tryghet, som gjør et menneske kjærlig i aand og sandhet.

Denne aand var tilstede paa møtet i meget høi grad. Men derav følger ingenlunde, at alle vanskeligheter er ryddet av veien, tvertom viste det sig med stor tydelighet, at amerikanerne her oplevet om igjen, hvad deres landsmand, Wilson, oplevet i Paris for et par aar siden: *Den europæiske skuffelse.* Saasnart man begynder at forhandle om maal og veier for en sammenslutning, saa møter den op, hele den arvede stok av synder og retfærdigheter, som vi slæ-

per paa her i de gamle land. Saa er for det første *Rom utilgjengelig,* uforsonlig. Det nytter ikke, hvormange gange man rækker haanden ut, der kommer intet haandtryk igjen. Kun det monotone: *vi kan ikke;* der er ingen anden vei end at dere kommer til os. Heldigvis lar vi os ikke avskrække, det blev fastslaat igjen i Genf, at vi skulde vedbli at række haanden ut, og fremdeles bli ved dermed, selv om haanden blev slaat tilblods. Men ikke bare de romerske har sine vanskeligheter, ogsaa de gamle antikt tænkende biskopskirker har sine store vanskeligheter. For det første vil den mest katholicerende del av deres biskopper heller staa og vente paa Rom til dommedag end indgaa nogen forbindelse med os andre, «som dette kunde være til hinder». For det andet er der ialfald hos angelsakserne en sterk tilbøielighet til først og fremst at gjenopta de gamle forhandlinger med den orientalske biskopskirke, den ortodokse kirke, som de mener staar likedan, som de selv. Deri har de ogsaa megen ret, men de tar feil paa ett væsentlig punkt. Den orientalske kirke har med al sin ydmyghet en ganske anden *selvfølelse likeoverfor Rom* end de yngre avlæggere av biskopskirken i vesten. Hele det gamle autoritetssystem, enten det gjælder paven selv eller det gjælder biskopsconcilerne er en stor europæisk vanskelighet. Men ogsaa fra den anden side, fra kirkerevolutionernes side, er der vanskeligheter. Man maa huske paa, at det kalvinske teokrati er bygget paa den selvstyrte enkeltmenighet, først og fremst *lokalmenigheten i Genf,* hvis gjæster vi var. Den mindet om sig selv ved sin vakre gjæstfrihet mot os, men ogsaa ved sin principfaste fremhæven av det *lægmandsconsistorium,* som nu hadde hat sine møter uavbrudt der i byen, siden Kalvins dager. Schweizerne er som vi selv fornuftige folk som vel ser vanskeligheterne, nøkterne folk, som vet at denslags ting tar lang tid. De sa til os som saa: Nu har vi omsider faat bygget en kanal mellem Rhone og Rhinen uagtet de flyter hver sin vei. Vi har med *taalmodighet* faat det til, men det har kostet os baade aar og penge. *Vær dere ogsaa taalmodige og byg!*

Det er nu allerede en stor ting, at kristelig brorskap har vist sig saa kraftig som det har i denne bevægelse. Men det er at forutse at det praktiske arbeide vil kløve sig i to eller tre retninger. For det første har vi det fra episkopalkirkerne utgaaende arbeide «for faith and order». Deres folk har sat sig som maal intet mindre end en gjenforening av alle kirker under en

fælles troesbekjendelse og med en fælles organisation. Saavidt jeg skjønner, tænker de sig denne organisation i den gamle biskopskirkes lignelse med de økumeniske kirkemøter som øverste instans. Der er for at føre disse linjer frem nedsat en stor repræsentativ komite, som igjen skal nedsætte en arbeidskomite. Denne arbeidskomite er allerede igang. Der kom for nogen dage siden meddelelse om temata, som ønskedes fremdraget i det offentlige ordskifte, først og fremst da det brændende og vistnok uløselige tema om den *formulerte fælles troesbekjendelse*. Det er at forutse, at der paa dette og andre omraader vil reise sig diskussioner, som vil vare menneskealdre igjennem.

Av en ander art er den retning, som er opkommet enten i Amerika eller her i Norden, men som ialfald har tilhængere begge disse steder og nu ogsaa vidt utover i Europa. Den tænker anderledes om forfatningsformer og troesbekjendelser. *Ingen av dem er absolute*, almengyldige uttryk for den kristelige religions sandhet, men de er karakteristiske, og i stort set umistelige uttryk for en eller anden side av den store fælleseiendom, som vi bedst ser for os, naar vi stiller alle disse forskjellige uttryk for den ved siden av hinanden. Dette svarer utvilsomt bedst til den *kristelige lægmandsfølelse*, som holder paa at vokse op uavhængig av kirkesystemerne i nutiden, akkurat som henimot slutningen av middelalderen. Og det er vel ogsaa synlig for den litt langsynte, at denne tankegang lar sig bedst forklare som en fortsættelse — paa bredere spor — av Leibnitz og Zinzendorfs linjer.

Antagelig skulde den ogsaa passe godt for os her i Norge, som vel forhaabentlig med al vor internationalisme vil vedbli med at *være os selv*, «*smaa men harde karer*», som de sa, da de rodde i sin egen færing til England. Ti denne brorskapstanke drukner ikke de smaa brødre i noget stort system, dette være nu aldrig saa glimrende, men tillater hver av os, om vi end er aldrig saa smaa, at gaa jevnbred med de andre til ting. Eningen skulde da ligge i, at de forskjellige kirker fandt hinanden i *overkonfessionel enhet*, i gjensidig agtelse for hinandens eiendommelighet og endelig i samarbeide for praktiske formaal. Et av disse praktiske formaal har allerede begyndt at gaa den vei, forut for kirkerne, og det er missionen. Jeg minder om de store missionskonferancer av alle kristne stammer og folk og tungemaal som blev holdt før krigen og som skal fortsæt-

tes. Og jeg minder om at sogneprest Gundersen er reist avsted i høst som vort norske missionsselskaps utsending for at gratulere et selskap, som er *interkonfessionelt* og i hovedsaken independentistisk med dets hundredaarsjubilæum som evangelisk vidne paa det samme sted hvor et norske, lutherske selskap har sit arbeidsfelt. Under denne lykonskning maa vel ligge den opfatning, at begge selskaper arbeider henimot det samme maal, omend gjennem noget forskjellige midler og veier. Det ser saaledes ut som om missionen har *gaat foran* os andre i den sak. Men der er ogsaa andre praktiske formaal, som man maa kunne samarbeide om. Biskopen av *Durham* sa et visdomsord, da han forleden blev indsat i sit embede, *indført paa tronen*, som det heter med et for den engelske biskopskirke karakteristisk og for os temmelig umulig ord. Han sa ved den leilighet, at *verden var fuld av mistro*. Intet parti tror sine ledere ret, ingen samfundsklasse tror den anden vel. Verden er fuld av svegne forhaabninger og brudte løfter. Der er da en stor gjerning at gjøre, nemlig den at *gjenoprette tilliden* mellem mennesker, saa en mand igjen kan tro sin næste og ikke er nødt til at være paa vakt mot ham som mot et rovdyr. Skulde ikke *kirkerne muligens her* ha en opgave at utrette, som kunde være likesaa bra som mange andre, kirkerne har for sig? Navnlig tror jeg denne opgave er væsentlig mere kristelig end det arbeide med at splitte op de gamle samfund som endnu gaar for sig. Ti det kan ikke gjøres uten at saa den *mistænkeliggjørelsens* dragesæd, som biskopen med rette finder karakteristisk for de verdslige samfundsliv i denne onde og ugudelige tid. Naar denne onde og ugudelige aand har faat saa meget raaderum inden kirkerne, som den har faat, da er der god grund for andre mennesker til at si det gamle ord til kirken: Læge, læg dig selv! Men det er mulig, at denne lægedom kan bli betrodd kirken allikevel, ti den som regjerer kirken er *større end kirken*. Ofte og aabenbart nu igjen lar han kirken gjøre sine bedste gjerninger gjennem dem, som den støter fra sig som kjættere. Hvilken kirke i Europa kan i dette øieblik undvære de mænd, som den for litt siden forstødte? Kan de skotske kirker undvære Robertson Smith? Eller kan tyskerne undvære Harnack eller Herrmann? Eller den norske kirke sine kjættere fra forrige slægtled? Se, det blomstrer jo overalt over deres grave!

Det er altsaa mulig, at kirkerne kan komme til at hjælpe her, og det saa meget mere som der ofte er en skjult lægedom i at faa en opgave, som *maa gjøres*, skjønt den er langt over evne. Naar hver fiber er spændt rettet mot et maal, glemmes svakhet og træthet, og de gamle forynges likesom ørnen. Men foruten dette store og nærliggende praktiske maal for de troendes forsamling: at hjælpe til med at gjenopbygge troen eller tilliden i en verden, er der ogsaa andre praktiske formaal, som samler. Et av dem er vel kjendt, det er missionens eller verdensevangelisationens store sak. Ogsaa den blev paabegyndt imot kirkernes ledende mænd, og ogsaa den har hat en vidunderlig samlende magt. Idetmindste en av kilderne til den samlingsvilje, som nu findes, er de store missionskongresser som foran blev nævnt. *Missionssamlingen* er nu blevet anerkjendt i kirkerne, den større og videregaaende samling er det endnu ikke, skjønt det i nærvær av saa mange ærværdige biskopsskikkelser, som er dens venner, vel vilde være urigtig at si, at den var kjetternes sak. Men det kan ialfald siges, at den har et visst slægtskap med det som *iaar* er det aller værste kjetteri i Norge, det at arbeide imot den ugudelige mistænkeliggjørelsens og splittelsens aand, som i saa rikt maal er utgydt over os. Læge, læg dig selv! Der er selvfølgelig en mængde vanskeligheter for kirkerne, de trækker alle paa sine arvede sygdomme, og værst blandt dem er selvtilfredshet og ubotfærdighet. Men brorskapsaanden mellem kristne er paa marsjen, og den vil naa frem forsaavidt *som den* vil komme til at stifte samfund. Spørsmaaet er, om dette samfund skal stiftes *gjennem kirkerne* eller *paa anden vis*. Brorskapsaanden eksisterer allerede, og forsaavidt jeg skjønner, søker den sin form og næring i den helt radikale mystik, som allevegne vokser op. Mystikken er i sit væsen radikal likeoverfor kirken, fordi den er *radikal likeoverfor ordet*. Den var altid kjetteriernes vugge, som i middelalderens slutning saa ogsaa nu. Den lever som en indre glød hos den *radikale socialist*, den levet i den *orientalske gudstjeneste*, som vi deltok i og som grep de fleste saa sterkt nede i Genf. Den stikker hodet op *i Tyskland* igjen som hos Otto i hans bok om det hellige. Det er ikke i mine øine nogen betydelig bok, og endda mindre nogen kirkelig konservativ bok, men den er et tidernes tegn blandt mange paa den *radikale mystiks tilbakekomst*. Velkommen skal den være, men for kir-

kerne burde den være en paamindelse om at det religiøse liv holder paa at bane sig vei utenom dem. Skal det ikke ske, maa kirkerne gi rum for den nye brorskapsfølelse. Den gamle er utslidt av mistænkeliggjørelsens og opsplittelsens aand, og kirkerne kan, som al erfaring viser, ikke leve uten brorskap, de er fra først av brorskap og hvad de end forøvrig monne eie, saa kan de ikke leve uten den aand, som kaldte dem tillive! Der er mange vanskeligheter for kirkerne, den inderste og egentlige vanskelighet bestaar i, at de hver av dem har en kraftig utpræget egenart, kraftigere end de selv vet, før de kommer sammen med andre. Men derfor vil de ogsaa være vel skikket *til at fremstille brorskapet* paa den rette maate, ikke i klissen samflyten, men i mandig vilje til at la hverandre leve, og vente det høieste gode i brorskapet av aandernes frie samspil. Og her mener jeg vi Lutheranere har en særstilling, som der virkelig er gavn i for helheten: Vi har aabenbart for alle mennesker det mest religiøse og videst favnende *kirkebegrep*, et begrep, som holder paa at virkeliggjøres, faa kjød og blod under lidelser i den nuværende specielt lutherske kirkestrid, striden om ordet. Med *ordet* staar og falder den lutherske kirke, men igjennem den moderne *strid om Guds ord* skal Lutherkirken tugtes ind paa sin rette plads, midt imellem de andre, ledende de andre ved sin aapenhet for sandheten. Indtil vi magter det, vil vi ialfald staa for dem som den der strider om *den eneste ting, der er værd at stride om*, nemlig om Guds ord. Har dette noget at gjøre med brorskapet? Ja, vel har dette noget at gjøre med brorskapet, ti Guds ord gjør os til Guds barn, og dermed til brødre. Der, hvor Guds ord er, der er derfor ogsaa brorskap. Og hvor der ikke er brorskap, der er heller ikke Guds ord. Derfor kjæmper vi om brorskapet, det kirkelige brorskap for os selv og vore barn, naar vi *kjæmper om Guds ord*. I vor strid som i den fred vi har i sigte, har vi noget, vi kan hjælpe de andre med, forsaavidt brorskapet skal frem gjennem kirkerne. Skal det gaa utenom dem, vil veien maatte lægges om den rene mystik. Den hellige taushet, hvor ikke ordet, men den hellige stilhet bygger bro mellem Gud og mand. Den, som lever faar se, hvilken vei brorskapet skal gaa.

J. Gleditsch.

«GJØR DEN ENIG OG STÆRK»

Tale ved enhetsmøtet i Vor Frelsers kirke 11te november 1920.

Av professor TARANGER.

«Se, o Gud, i naade til din kristne kirke, gjør den enig og stærk!» Saaledes lyder det i en av vore almindelige kirkebønner. La os glæde os over, at kirkens ukuelige enhetslængsel paa denne maate har fundet utløsning ogsaa i vor kirke, og la os med hele vor troskraft gi os hen i denne bøn om Guds kirkes enhet.

Jeg har i sommer nydt den store naade at faa være med paa to verdenskirkemøter i Genf, som begge forbereder et verdensomfattende kirkearbeide for Kristi kirkes enhet. Det første av disse møter er almindelig betegnet som «den økumeniske konferanse»: men bevægelsens officielle navn er nu blit «Kristi kirkes universelle konferanse for liv og arbeide» (Universal Conference of the Church of Christ on Life and Work». Det ligger allerede i dette navn, at denne konferanse tilstræber en *ydre livets enhet*, som skal aabenbare sig i en kristelig løsning av menneskelivets mangehaande opgaver. Den vil, med andre ord, samle alle jordens kristne til virkeliggjørelse av kristen moral baade i den enkeltes liv og i samfundslivet. Og dens ledere gaar ut fra, at den indre troens enhet, trods alle differanser, paa forhaand er tilstede.

Det andet møte hadde en helt anden karakter, hvilket allerede træder frem i dets navn: «Verdenskonferansen for tro og kirkeordning» (World Conference on Faith and Order). Dette møte vil først og fremst arbeide for den *indre troens enhet* mellem alle kirkesamfund. Dets ophavsmænd indbyr derfor «alle kristne samfund -, som bekjender vor Herre Jesus Kristus som Gud og Frelser» til at forene sig til en «verdenskonferanse for tro og kirkeordning». Det er et foretagende saa enormt vanskelig, at mange paa forhaand vil si, at det er en utopi, som aldrig vil realiseres. Og selv om den skulde realiseres, saa vilde den være i strid med selve de kristelige livslove, som kræver, at det forskjelligartede og mangfoldige liv i Guds menigheter har fuld frihet til at skape sig selv de former, baade i bekjendelse og i forfatning, som passer til livet selv.

Nu indbydes vi evangelisk-lutherske kristne i den Norske kirke, til at ta standpunkt til begge disse bevægelser. Og jeg kan tænke mig, at mange har let for at slutte sig til den første av disse konferanser, som den der lettest vil føre til praktiske resultater. Men jeg for min del har mest tro paa den sidste bevægelse. Og det ikke mindst av den grund, at dens maal er saa rent overmenneskelig høit, at det kun kan naaes med Guds direkte hjælp. Skal den lykkes, da maa resultatet bli et storverk av Guds aand. Og skal jeg tro paa et saadant verks mulighet, da maa jeg tro, at det er *Guds vilje*.

Men ingen kristen kan være i tvil om, at de kristnes enhet er Guds vilje. La mig faa lov at læse op et avsnit av Jesu yppersteprestelige bøn:

«Men nu kommer jeg til dig, og dette taler jeg i verden, forat de skal ha min glæde fuldkommen i sig. Jeg har git dem dit ord, og verden har hatet dem, fordi de ikke er av verden likesom jeg ikke er av verden, Jeg beder ikke at du skal ta dem ut av verden, men at du skal bevare dem fra det onde. De er ikke av verden, likesom jeg ikke er av verden. Hellige dem i sandheten! Dit ord er sandhet. Likesom du har utsendt mig til verden, har ogsaa jeg utsendt dem til verden, og jeg helliger mig for dem, forat ogsaa de skal være helliget i sandhet.

Men jeg ber ikke for disse alene, men ogsaa for dem som ved deres ord tror paa mig, at de alle maa være ett, likesom du, Fader, i mig, og jeg i dig, at ogsaa de maa være ett i os, for at verden skal tro, at du har utsendt mig. Og den herlighet, som du har git mig, den har jeg git dem, for at de skal være ett, likesom vi er ett, jeg i dem, og du i mig, for at de skal være fuldkommet til ett, saa verden kan kjende, at du har utsendt mig og elsket dem likesom du har elsket mig». (Joh. 17, 13—23).

Er det ikke vidunderlig, mine tilhørere, at lytte til den evige Søns fortrolige samtale med sin evige Fader om deres kirkeprogram. Kirkens urcelle er discipelflokken, utsondret fra verden, hatet av verden, men som dog skal bli i verden, og sendes ut til verden for at vinde verden for Kristus. Og derfor ber han, at Faderen maa hellige dem i sandheten, som er hans ord. Og Sønnen vil hellige sig for dem, for at ogsaa de skal være helliget i sandhet. Og «helliget» betyr her, som ellers

i bibelen, «utsondret», «indviet» til en bestemt gjerning eller øiemed. Og øiemedet med Jesu «indvielse» gjennem lidelse og død og opstandelse er den, at hans disciple skal bli «indviet» til sin gjerning i verden. De skal bli delagtig baade i hans lidelsers samfund og i hans opstandelses kraft.

Men i dette nu skuer han bak den lille discipelflok alle dem, «som ved deres ord skal tro paa mig», det vil si *hele fremtidens kirke*. Ti kirken er, som vor lutherske bekjendelse sier, «de troendes forsamling». Det maa vi i denne sammenhæng urokkelig fastholde, ellers slipper vi Jesu ledelse og velsignelsen av hans bøn. Ti brændpunktet i hans bøn er bønnen om *alle troendes enhet:* «at de alle maa være ett, likesom du, Fader, i mig og jeg i dig, at ogsaa de maa være ett i os». Dette er ikke en mekanisk sammenstimlen av uensartede mennesker, men det er en levende, organisk samvekst av aandelig ensartede mennesker, som alle er indplantet i Kristi legeme og derigjennem har faat del i det evige guddomsliv, som forener Faderen og Sønnen. Og denne fuldkomne organiske livsenhet mellem kirken indbyrdes og den og Gud gjennem Jesus Kristus, det er betingelsen for, at verden skal *tro*, at Jesus var Guds utsending til jorden. Men naar saa Jesu Kristi herlighet skjænkes den saaledes forenede troende menighet, da blir den «fuldkommet til ett, saa verden kan *erkjende* (ikke bare tro), at du har utsendt mig og elsket dem likesom du har elsket mig.»

Slik ser Guds kirkeplan ut og slike frugter skulde den bære i verden.

Er Jesu bøn blit hørt?

Ja, i kirkens første aarhundrede var den slik. Og hvilken erobringskraft hadde den ikke da! «Se, hvor de elsker hverandre!» sa den undrende verden.

Saa kom trosstridigheterne og partierne. Men kirken støtte kjætterne ut. Saa kom schismaet mellem østkirken og vestkirken, som endnu bestaar. Og saa kom endelig reformationskirkerne med sin uendelighet av sekter. Og der staar vi nu.

La mig berette en samtale jeg hadde med en metodistisk afrikanerbiskop[1]) nede i Genf. Jeg: Hvormange kirkeavdelinger er der inden metodisterne i Amerika? Han: 8. Jeg:

[1]) Vi bør undgaa uttryk som negerbiskop, da negerne altid betegner sig selv som «afrikanere» eller «afrikanske».

Er der nogen forskjel mellem deres bekjendelser? Han: Nei, aldeles ikke. Jeg: Hvorfor har de da skilt sig ut fra hverandre? Han: Fordi de er onde (because they are bad). Jeg: De mener: fordi de er kjødelige? Han: Ja, fordi de er kjødelige.

Mon ikke denne karakteristik rammer hele vort protestantiske sektvæsen. Er ikke dets dypeste aarsak dette, at vi er onde og kjødelige. Paulus skildrer vort sektvæsen saa levende i 1. Kor. 3, 3 fl.: «Ti naar der er avind og trætte iblandt eder, er I da ikke kjødelige og vandrer paa menneskelig vis? Ti naar en sier: Jeg holder mig til Paulus, og en anden: Jeg til Apollos, er I da ikke mennesker? Hvad er da Apollos? eller hvad er Paulus? Tjenere ved hvem I kom til troen, og det eftersom Herren gav enhver. Jeg plantet, Apollos vandet, men Gud gav vekst; derfor er hverken den noget som planter, eller den noget som vander, men Gud som gir vekst. Men den som planter og den som vander er ett; dog skal enhver av dem faa sin egen løn efter sit eget arbeide. Ti vi er Guds medarbeidere. I er Guds akerland, Guds husfolk.»

Hvor ligger feilen? Jo, den ligger deri, at hver enkelt naadegave vil sondre sig ut og være kirke. Mens Guds plan er at alle naadegaver skal tilhøre den ene og samme kirke.

Det er ikke mot Guds plan at naadegaverne organiserer sig for at kunne utføre et større verk. Det finder vi i den gamle kirkes «ordener», og det samme gaar igjen i de protestantiske kirkers «selskaper» for indre og ytre mission m. m. Dette er fuldt legitimt og til Guds ære. Men det er ikke legitimt, naar hver orden, eller hvert selskap vil være kirke og si: Kun vi er «kirken». Utenfor os er «verden».

En ting maa vi dog i denne sammenhæng atter betone, og det er at «verden» ikke er og ikke kan være «kirken.» Aarsaken til de store splittelser i kirken er jo netop dette, at kirken er blit en verdenskirke, hvor den troende menighet føler sig fremmed og ufri. Og disse verdenskirker har ingen forjættelse om at erobre verden for Kristus. Den aandelige erobringskraft, som de besitter, beror paa, at ogsaa i dem findes Jesu Kristi sande kirke, som altid faar del i Guds kraft, saalænge den holder sig nær til ham.

Naar vi arbeider for kirkens enhet, saa er dette ikke saa at forstaa, at vi arbeider for verdens enhet. Det maa vi over-

late til «Folkenes forbund», for hvis arbeide vi uttalte vor varmeste sympati og opfordret alle kirkesamfund til fælles bøn for dets gjerning og for alle regjeringers og parlamenters vanskelige og ansvarsfulde arbeide i denne tid. Men vort maal ligger høiere. Det stiler mot virkeliggjørelsen av Guds og Jesu Kristi herlighet, naadens og sandhetens herlighet skal straale ut i verden, saa verden kan kjende, at Gud var i Kristus og forligte verden med sig selv.

Skal vi slutte os til den lille flok, som i tro og tillid til Guds hjælp har tat arbeidet op og som utvilsomt vil fortsætte det til Guds ære?

Eller skal vi, paa tvileres vis, trække os tilbake i os selv og avvente begivenheternes gang? Hvis vi da ser, at det lykkes og vinder fremgang, saa vil ogsaa vi være med at høste, hvad vi ikke har saadd. Det er ikke første gang det har hændt i vor kirke.

Nei, la os være med og det netop nu, da en god start er av vital betydning for den hele bevægelse. La os utrække vore hænder mot Guds og Lammets trone og tilbedende si:

Saa ta da vore hænder og før os frem,
indtil vi salig ender i himlens hjem!
Vi kan ei gaa alene, ei end ett fjed,
hvor du os fører ene, vi følger med!

Amen!

KULTUR OCH FRÄLSNING

I Norske studenters kristelige forbund den 7de oktober 1920.

Av Gunnar Rudberg.

Låt mig börja med ett drag ur ett svenskt diktaröde. År 1820, vid midsommar, stod Esaias Tegnér på parnassen i Lunds domkyrka för att som promotor lagerkransa ett antal unga magistrar. Han ökar festens glans med en inspirerad epilog, däri han lägger fram sin egen manliga syn på dagens frågor i dikt och tänkande och tolkar festsymbolerna, lagern, diplomet, parnassen. Denna sista är en bild av kulturen, andens odling, det högsta, människoanden når till.

«Förr stod parnassen i en hednisk värld,
och kring dess dubbla toppar dansade
i evigt solsken ungdomsfriska gudar;
men vid dess fot låg världens medelpunkt,
Apollostaden med sitt vishetstempel.
Ingivelsen, den gudasända, hade
sin källa där, och ur orakelhålan
det mörka ödets anderöster stego,
från jordens hjärta skickade i dagen.
Nu står parnassen i den kristna kyrkan,
men vigd och helgad, renad och förädlad.
Ty i dess grannskap tydas himlens under,
och lammets vita fana överskygger
med änglavingar gamla gudaberget;
och orgelns toner brusa därutöver,
den stora orgelns bild, som ingen ser,
vars silverpipor gå igenom världen,
och till vars toner, spelade av *Gud*,
naturens hjärta slår och sfärer dansa. —

Alltså: parnassen betecknar det högsta —

Högre stiger icke mänskan opp,
än vetenskap och konst ledsaga henne.

Kulturen *frälsas* in i, inom kristendomen, utan någon tung och mörk process — om den ej snarare frälsar i och genom det mänskliga arbetet.

Det är tjugu år senare. Tegnér, nu biskop, söndersliten av disharmoni och själskval, hälsar sin förre litteräre motståndare Atterbom i Svenska akademien. Han börjar med en inspirerad bild av den antika diktens nu döda härlighet och klagar:

> O, diktens brudkväll, sångens jubeldagar,
> för Er vart mänskligt hjärta måste slå,
> och skaldens längtan lågar upp och klagar:
> O, varför, varför levde jag ej då?
> Den gamla härligheten är försvunnen,
> förseglad evigt rika sångarbrunnen,
> naturen enögd, skönhetskänslan blind,
> och rosen vissnat har på livets kind.

Men det är ej blott biskopen, utan även människan Tegnér, som strax därpå utbrister:

> Det hednaskönа sjönk, då livets stjärna
> gick upp och lyste över Bethlehem. —

Tanken går nu i andra banor: det gäller det ena *eller* det andra, antiken *eller* kristendomen. «Det hednaskönа» sjunker inför «livets stjärna». Parnassen flyttas ej mer utan vidare in i den kristna kyrkan.

*

Varför stanna vid detta? Därför att det synes mig typiskt både för den enskilde och släktet, om än oftast i mindre skön form. Alltjämt växla tankarna om kultur och frälsning; de te sig än i djupa, än i vardagliga former, än stilla, än häftigt, så att världen skälver därvid. Ingen tid undgår spänningen, och ingen människa, som har en *själ* med något liv och någon ansats till personlighet, är obekant med den.

I krafttider, då livslinjen går uppåt, märks kanske ej motsatsen. Den ses ej, tröttar i alla fall ej. När kraften sinar och linjen böjer sig nedåt, trycker motsatsen, och ett oundvikligt *val* skymtar hotande nära. — Så ock i *släktets* liv. Sammanhanget mellan de båda sidorna kan vara självklart, hur det än skall nås. Ett kristnat humanitetsideal kan behärska livet, däri enhet finns,

om den ock får köpas med strid och möda — ett sadant liv, som Goethe lärde och i sin mån Tegnér. Men det idealet faller för den obarmhärtigt klara och skarpa kritiken från dem, som ej kunnat tvinga motsatserna till lydnad — från en Kierkegaard, en Ibsen. Och hårda tider föröda det. Eller enheten ligger i den yttre fulländningen, under intellektuell ledning, under vetenskapens spira, i vetande och *teknik*, som blir allt fullkomligare, och som lovar att göra livet lätt och människan god. Den skall frälsa själen — från diktat mörker och diktade makter. Men livet blev ej lätt och människan ej god, och «makterna» komma igen, som redan Strindberg betygar. *Kriget* gjorde det klart för den stora massan, om än de känsligare visste det långt förut. Lyssna blott till ord från den dagliga samfärdseln - de visa, att något brustit, som förr var helt och självklart. «Det är rätt sympatiskt, när den gamla kulturen ej visat sig halla mättet, att slå sönder den och göra en ny», heter det på ett hall. Eller: «Låt en klass gärna slå sönder den andliga kulturen ; sen importera vi en ny om tio år» — varifrån ? Och slutligen från kristet håll : «Vi ha för mycket kultur — kristendomen tål ej det. Frälsningen går före.»

De djupare rösterna, som talade om motsatsen före kriget, ha blott fått bekräftelse. För Sveriges del tänker jag främst på två namn, två lekmannatänkare, historikern Harald Hjärne och filosofen Vitalis Norström. Den förre har särskilt sett den olösliga spänningen mellan stat och kyrka — en världshistorisk form för den motsats, jag talat om. Den senare har allt djupare känt söndringen mellan det yttre och inre, mellan hög civilisation och djup brist på innerlighet, och gett med tiden allt starkare uttryck däråt. Det gäller ej *mycket*, men *det viktigaste*. *Renheten* går före *rikedomen*. Både hans litterära verk och hans personliga utveckling stryker under detta. — Hans ord anföras ej sällan, men ofta misförstådda. Det beror på vad *frälsning* får betyda och vad *kultur*.

*

Kultur är först och främst organisation, organisation av hela verkligheten, den inre och yttre, genom det mänskliga förnuftet. Kaos, oordning är kulturens fiende. Men kulturprogrammet kan aldrig helt genomföras, hur ofta mänskligheten förmätet hoppats det. Det finns hinder, och ej blott hinder av tröghet hos stoffet och bristande kraft hos förnuftet. Jag tänker på hinder i två meningar.

Det finns verklighet, som ej låter utan vidare organisera sig i och med kulturen, något som ligger *under* och *över* dess organisation. Det förra bryter fram — inifrån —, kanske där denna var allra bäst och finast, och förstör den inre, ömtåliga organisationen för att så bryta sönder den yttre. Gåtfullt, snärjande, irrationellt blandar det sig i tillvaron och förstör den, förgifter den. Man ger det många namn. Kristendomen kallar detta «radikala onda» synd och går därigenom utan tvivel även kulturellt djupare än de riktningar, som blott erkänna en gradskillnad mellan gott och ont. För *striden* mot det finns i varje fall ingen annan utgångspunkt.

Men det finns något, som också ligger *över* kulturens kategorier. Något, som är oåtkomligt för analysen, något som medverkar till, men ej går upp i kulturen, är i viss mån oberoende av den, före den, kort sagt, över den. Kalla det tills vidare vad du vill — ande, *själ, person*. Detta är det, som aldrig fullt går upp i organisationen.

Och det är detta, som först och djupast drabbas av det onda, som vi kallat synd, som *genom detta* når kulturen och upplöser den. Detta, själen, är det, som söker *frälsning*. Den är kampen för själens eget väsen, för personlighetens inre liv och värde, mot allt det andra, som besudlar, förstör och upplöser, hur vi än metafysiskt fatta detta. Jag vill ej här gå in på frågan, om det finns ett ännu djupare frälsningsbehov — från vår tillvaro själv, därför att individuell tillvaro själv skulle vara lidande, synd, avfall, såsom det sen gammalt lärts. Man har också sagt, att detta onda är radikalare och dess lidande djupare. Det kan se ut så, ty vore synden det onda, vore dock tillvaron innerst förnuftig, andlig och god — och det kan man ej tro. Men *om* tillvaron är förnuftig och god, men jag genom min ondska vore utestängd från förnuft och godhet — gör det lidandet mindre? Det blir ju Tantalos', om ej Narkissos' kval.

De gamla frågorna ha kommit igen i vår tid i ny form inför katastrofen, inför den gamla kulturen och den nya, som tiden hoppas på, frågor av olika art från själar, som vändas inför det onda och ej kunna frälsas av en splittrad och svag kultur.

Jag tar ej upp på allvar satsen, att vi behöva frälsas *från kulturen*. Ingen kan konsekvent genomföra den fordran. Det gäller då alltid en frälsning *från* en kultur *genom* en annan och *till* en annan. En tillfällig kulturnegation vållar ingen ändring häri;

ej ens vår tids allra radikalaste omstörtare förneka, att de se en ny kultur, en ny organisation — låt vara i lösaste form — bortom bålet, som förtär det gamla. — Eller frälsar kulturen ännu, trots allt, detta, som ej låter sig restlöst organiseras, det överkulturella, från det andra, som trotsar, det underkulturella? Eller frälsas kulturen av detta? Eller är det så, att det personliga frälsas till ny gärning i kulturens tjänst? Hur långt gå då själens frälsning och kulturarbetet samman? Eller är spänningen hopplös dem emellan, fast vi kanske kunna låtsa, som om den ej fanns? — Allt rädda nutidsfrågor, uttryckta än i skyggare, än i djärvare form.

Några antydningar till en granskning av läget skola ges här. Begrepp och gränser äro ofta otydliga och felaktiga och vålla förvirring. Ett par anmärkningar därom.

Är det sant, att det inre livet, som skall frälsas, ej tål *mycket* kultur? Eller i vad avseende är det sant?

Det är sant för det första, om man med kultur menar blott *en* sida av förnuftets organisation — vetenskapen, tekniken, samfundslivet eller vilken del eller sida av det hela som helst —, om man låter den bli *allt*. Och det är sant framför allt, om man — som ofta i tankeutbytet — stannar vid det yttre, tillfälliga och mindre viktiga — allt detta, som är avfallsprodukter eller låt vara en yttersta klädnad för kulturen, och som verklig kultur lika litet som djup fromhet behöver. All denna brokiga bråte är egentligen främmande för djupare kulturs ädla enkelhet. Det är ofta gagnlöst överflöd. Jag tänker på mycket, som teknik och färdighet gett oss sista tiden — och som nu kanske åter tas ifrån oss. Ej så, som skulle anden frigöras, blott det förstördes. Men anden måste vara fri från teknikens hårda band, både för frälsningens och kulturens skull. Mycket i och för sig gott måste sättas lågt, kanske ej komma med i räkningen från det helas synpunkt. Och det går så föga djupt, att vi ej ännu kunna tala om offer vid förlusten av det. — Delen får ej bli allt, och det kulturellt värdelösa får ej kallas kultur.

Satsen är för det andra sann, om man ser kulturen som en mängd och massa, som kan mätas med yttre mått, låter den vara *kvantitativ kultur* blott. Men själen kan ej rymma detta oändliga stoff. Gäller det att hopa det och ej vidare, då är det alltför sant, att själen ej tål en obegränsad mängd kultur. Dess liv

tar skada, och dess frälsning äventyras. Den krossas eller plattas ut under bördan; lågan kväves av bränslets mängd. Den räknar, mäter och mäter åter och söker *välja* mellan kulturmassorna och allt deras stoff, men den når ej fram till at *pröva* det inre, att *värdera*. Den ser det hela på oriktigt sätt eller anser allt lika värdefullt, kanske också det, som vi nyss funno både kulturellt och religiöst likgiltigt eller värdelöst. Det är frågan om mer och mindre. *Mer och mer* är denna kulturs lösen. Allt fler element! — Ej under, att den trötta själen, som sett kulturmassorna slås i spillror, stannar inför detta: *mindre kultur*. Vore detta kultur, hade den rätt.

Men den har icke rätt. Ej fullständigt ens i yttre avseende. I nödtider, i nedbrytande tider, blir det lätt, även kvantitativt, för litet kultur. Det är då lättare att följa med strömmen nedåt än att hålla emot. Men motstånd är nödvändigt för att rädda några frön över kulturvintern. Och *ett folk*, där arbetsfördelning kan ske, måste ta upp *hela* sin uppgift. Det får ej lemna sina andliga uppgifter till andra, lika litet som sina yttre försvärvskällor — gruvor, skogar och forsar o. s. v. Det finns, redan från början, något skäl att försvara även den kvantitativa kulturen.

Men det finns viktigare skäl mot lösen *mindre* eller *föga kultur*. Mot tekniken, massan, kvantiteten gör sig *värdet*, det inre, kvaliteten åter gällande. *Själen* vill leva och verka även i kulturen, och den nöjer sig ej med att blott mäta eller misstro de organiserade kulturmassorna. Det är det underliga: denna till synes fria rätt att välja och rata bland stoffet, den tilfredsställer ej själen. Den kan och får ej välja så. Den kvantitativa kulturen blir för den prövande tanken en fiktion, ej mindre än friheten från den. Vi kunna ej välja från denna synpunkt. Det skulle vålla en ständig, frätande oro, som är oförenlig med den frihet, som både rätten att välja och friheten från kulturmassorna avsågo att ge. Samvetet kan ej välja och förkasta, så länge allt är massa, som skall upptas *eller* förkastas. Kan detta tas med eller måste det förkastas? Hur mycket kan förenas med själens inre liv? De gamla frågorna igen! Det var dock ej meningen med hela proceduren. — Nej, det går ej att komma till klarhet på denna väg. Formeln *mindre* eller *föga* kultur hjälper ej. Bakom den hotar den upprivande striden om *allt eller intet*.

Frälsningslängtan, det religiösa livet, är en *fri* makt, en hög och ädel och skapande makt, för god för att nöta ut sig i detta

köpslående med en så fattad kultur. Och kulturen själv — vi behöva ej stå på några andens höjder för att känna, instinktmässigt känna, att, hur jordbunden kulturen i mycket än är, den dock är en för fri och hög makt — den mänskliga andens eget organisationsarbete och dess reaktion mot tillvaron — för att inlåta sig i köpenskap med andra makter om det och det. Man ser det, i sin mån, inför den ängsliga frågan: *hur mycket?* Man har intet val inför dessa båda makter. De fordra bejakande utan ängslig inskränkning, när de en gång erkänts. De gå fram båda två efter sina egna inre lagar, genom inre och yttre motstånd. Kulturen är ej normgivande för frälsningslängtan, fast den ger läget, situationen och allt efter förhållandena material, hjälpkrafter eller motstånd. Religionen vänder sig ej till en kulturlös mänsklighet; den söker redskap, och den måste ha nagot att genomtränga och övervinna.

Och *orsaken* till detta, de båda makternas ofrånkomliga samhörighet och ständiga motsats? Jag tror, att kulturens ande innerst är religion, hur mycket den än är människoandens egen egendom. Det ligger behov av frälsning också i kulturorganisationen. Religionen, religiös kraft och vilja, driver fram det hela och sätter slutmålet. Ej så att den — och ännu mindre ett dogmsystem eller en enskild dogm — kan träda in *inom* kulturarbetet som ett led, som bestämt värde för ett x eller y, det må gälla vetenskap, stat eller annat. Den ligger bortom, inom — annars finns den ej. Erkänn den religiösa kraften som drivkraft och målsättande kraft — annars finns den ej. Vi kunna ej stympa människan.

Härav konflikten mellan kulturen och den frälsningssökande själen; religion och kultur spela på delvis samma strängar. Därav ock omöjligheten av en yttre lösning i massans och kvantitetens tecken — det tecknet är varken kulturens eller religionens. Därför är det klart: skall religionen erkänna kulturen, måste det ske i *frihet;* annars blir den alltid ett frälsningshinder. Som något ängsligt tillåtet, som man fruktar, är den främmande för det livskraftiga i kristendomens historia. Ingen rädd kulturasketism: fri och dock bunden, fritt hängiven — det är formeln. Jag tror, att den går mest i både Kristi och Luthers anda.

*

Och dock: ingen glad optimism är på sin plats. Positiv kulturuppfattning, ej negativ, men den förra är oändligt mycket svå-

rare att hävda än även nyare tänkare (Eucken t. ex.) trott. *Ett* är nödvändigt. Det bästa skall räddas —det är frälsningen! Möjligheten att få säga ett *nej* och skyldigheten att stundom göra det upphör aldrig; det ligger åtminstone i kristendomens väsen. Men det är ej kvantiteten, massan, som ger skäl för detta nej. Kanske känner tiden detta, stundom omedvetet, stundom under förvirrade uttryck; måhända förklarar det både kulturpessimismen och -asketismen. Men tiden kommer dock ej ifrån kulturen som en inre, bjudande plikt — varför ej en *helig plikt?* Hur löses svårigheten? Hur träffas det slutliga valet och under vilken synpunkt?

Låt oss se på den enskilde, vilken som helst bland oss. En uttömmande analys kan jag ej ge, lika litet som någon annan. Men jag vill peka på *två vägar,* där både *begränsningen* av kulturstoffet och *sammanhanget* med frälsningslängtan gör sig gällande för oss på ett helt annat och djupare sätt än inom det kvantitativa betraktelsesättet. Begränsningen, sammanhanget och, om man så vill, motsatsen. Det gäller *den enskilde* och medelbart, fast mycket påtagligt, *samfundet.*

Jag tänker först på vårt *kall,* vår jordiska uppgift i evangelisk och luthersk mening. Det tvingar oss alltid att välja, begränsa, utesluta, om vi se det i samvetets och trons ljus. Men det är ej mer den ängsliga strävan att få med allt eller oron över att välja bland allt i massan. Det är *tvång,* men ett av det inre förmedlat tvång, koncentrerat i en bestämd riktning. Det är ett *avklädande* av det främmande, kanske ej blott av det yttersta, sådant som ock kristendomen fordrar. Och nu menar jag ej blott det dagliga arbetet, som tyvärr ofta är så obetydligt och tomt, att det för mången ej kan bli ett verkligt kall; jag tänker på medlemskapet av familj, stat, samfund, vår ställning till fosterland, kyrka, mänsklighet, allt. Det ligger ett sedligt, väl ock religiöst stöd, en sedligt-religiös kraft i *det* val och *den* koncentration, som kallet ålägger. Detta är ej «stämning», utan verklighet. Valet inom kallet begränsar till det väsentliga; kring det vidgas kretsen, i den mån kraften växer, men sambandet med det ursprungliga brister ej. Strider höra visserligen med till denna krets, och mycket motstånd finns att övervinna, men på djupet hållas de olika livsmakterna hårt tillsammans i det kristna kallet. Kallet är ju jordiskt, men det faller en stråle av evigt ljus över det från evangeliets synpunkt, med dess löfte om trohe-

tens lön. Ljuset faller ock över valet i kallet och den enhet, det bildar av evigt och timligt. Därför blir detta val mycket säkrare och fastare än det som sker vid kulturmassornas flackande ljus. Kraften är innerst religiös, drivkraften och kraften, som helgar och håller uppe. Sammanhanget med frälsningen är därför klart: kallet och kulturen varken frälsar eller frälsas, men *vi frälsas till Guds gärning i kallet och kulturen.*

Ännu starkare och djupare, mer energiskt och ofta mer dramatiskt spänt och smärtsammare än i kallet gör sig denna enhet i motsatserna, detta val ur djupare synpunkt, gällande i ett annat fall. Jag menar själens ensamma och smärtfyllda *uppgörelsestunder*, där allt liksom avkläddes inför Gud, kultur och allt, och själen står där ensam i sin smärtande fattigdom. Det är ej de sjuka och uttröttade stunderna; det är då själen, kanske vid yttre hälsa, ofta av orsaker, som vi ej fullt se, tvingas till en vandring över dödsrikets förgård. Mänskligheten store ha fått gå denna hårda väg — ej sällan i kraftig ålder, *nel mezzo del cammin di nostra vita* — till stöd och hjälp för samtida och kommande släkten. Namn behöver jag ej nämna — det låge annars nära för mig att påminna om Platons bittra uppgörelse med många ungdomsideal i Gorgias och vad därur växt upp för Västerns odling. Jag kunde nämna Luther - för att ej gå högre upp. Släktet har ock sina Hades-tider — behöver jag erinra om det, efter dessa år? En tid, utmärkt av en radikal förenkling, förgrovning av livets sammansatta förhållanden och ett famlande i det kalla och tomma mörkret. Väl det släkte, som lär att lyssna till den inre rösten och går sin Hades-väg i ödmjukhet! Ett är visst: den prövningen behöver aldrig sökas. När den kommer, kommer den. — Men vi ha alla, mer eller mindre, att gå den vägen i kulturtrötthet, i sorg över vår brist och ondska, i ångest inför livets och människolivets tystnad mitt i larmet — *den* tystnaden förskräcker nu mer än världsrymdens. — *Dessa* kriser, då man frågar med Brand:

> Er vort ophavs aand beseiret?

och trösten stundom ej är någon annan än Peer Gynts vid skeppsbrottet — om det är en tröst:

> Har han for skik at tænde lygten
> paa livsens natvei gjennem frygten? —

de kunna pröva värdet och ovärdet hårt nog, med eld och stormflod. Det kan se ut, som bleve intet kvar, blott det allra starkaste. Och det är så. Men det starkaste kan bära det andra. Den som går sin Hadesgång genom elden ödmjukt och utan genvägar, med all den förtröstan, han är mäktig, skall finna Gud också där. Gud ensam blir kvar — Gud och själen. Men allt blir då Guds, ej min egendom, utan *hans gåvor* till mig — ej minst hans krav. Det gäller ock kulturens gåvor och krav. Och nu blir jag viss på ett: det gäller ej *mängden* och *omfånget*, utan *synpunkten* och *sinnet*. Orädda skola vi vara som Guds barn också inför kulturen — och som Guds kämpar. Ej allt *eller* intet, utan *allt och dock intet, intet och dock allt*. Ej mer ängsligt val och mätning. Allt är bortgivet, till allt kan sägas nej, men allt kan mötas och tas emot med mod och tillförsikt. Elden brände bort mycket, och renad går man från den vandringen till det förnyade kallet. Det ädla byggnadsvirke, som elden skonat, skall nu användas. Mötet med Gud, under vandringen, frälste själen, ej *från*, ej *genom*, men *till* kall och kultur, till förnuftets nya organiserande verksamhet, som, renad, också är Guds gärning i liv och historia. Jag vet, att elden och mörkret under blodsåren tvingat själar til det modet och den friheten.

*

Världen ser villsam ut i detta nu. Okända, gåtfulla krafter på gott och ont verka i den. Ej underligt, att man önskar frälsning på genvägar. Men de föra aldrig till målet, och vi kunna, som sagt, aldrig frälsas *från*, men väl *till* arbetet för Guds rike, i dess vida mening. Nu som förr beror det ej på massan, folkets eller kulturens, utan på anden, personerna. Finnas de trogna arbetarne, som helga kallet inifrån, det må vara stort eller litet, handens arbete, tankens eller det konstnärliga formandets, arbetet i stat, samfund eller kyrka — som göra en gudstjänst av det? Finnas de som utan prut gå den mörka vägen genom tidens Hades, som låta elden förtära det falnande och oäkta och våga göra erfarenheten levande i liv och kall, i tanke, konst, samfundsliv och fromhet? De som i kallets hägn våga kasta det ängsliga väljandet och låta själen få sina krav fyllda, ej sätta upp kulturens utifrån sett döda massor mot det enda, men låta frälsa sig, ej från eller genom, utan till arbete i kulturens tjänst, för Guds rike? Och detta trots allt, trots misslyckande hittills, trots

mistro till alla lycko- och kulturrecept? Finnas de som våga tro och erkänna, mitt i all pessimism i fråga om både framtid och kultur, att själens inre liv och frälsning också är den innersta kraften i det frigjorda kulturarbetet, även när det yttre faller sönder för provet?

De måste finnas. Världen ropar efter dem, de må vara ringa eller stora, vardagsmänniskor eller snillen. De skola föra världen åter från branterna av kaos, så som de gjort under mänsklighetens tidigare Hades-vandringar. Nu äro de mer av nöden än förr, om kulturens ande och trons, hoppets och kärlekens eviga makter skola förbli på den blodsudlade jorden. *Var finnas de?*

MANNEN I BESTIKLUGAREN

En tale til Jens Gleditsch på 60-årsdagen.

Av Eivind Berggrav.

På kirkeskibet som på ethvert annet skib blir man først var enten dem som er på kommandobroen eller dem som mest gir sig av med passagerene, enten de nu er billettører eller fodringspersonale. Og til ingen av disse grupper hører den mann som vi idag tenker på fordi han fyller 60 år.

Paa høide med kommandobroen er der et av folk flest litet bemerket rum som kalles bestikklugaren. Det er der hvor alle karter og alle naturens tegn og enhver erfaring om farten tilsammen danner grunnlag for beregningen av skibets kurs. Her har vi vår mann. I kirkeskibets bestikklugar sitter Jens Gleditsch.

Her oppe, med utsyn ikke bare fremover, men også til siderne og til de tilbakelagte strekninger, trives hans trang til vidsyn og oversikt. Og her får han bruk for innsynets naturgave. Han har engang i en videnskabelig avhandling brukt den vending at han (om Spinoza) vilde «tillate sig det skipperskjønn . . .» Dette ord rummer ikke *bare* en undskyldning, en beskjedenhet. Det peker på en del, kanskje den viktigste del av selve mannens måte å bestemme tilværelsen på. Trods vinduer til alle fire verdenshjørner, trods karter og matematikk, trods passer og mål, — ingen gjør et rett bestikk om kursen, hvis han ikke har det udefinerbare tillegg som heter skipperskjønnet. La være at det er blitt miskreditert derved at enkelte har villet klare sig *bare* med det; dette forandrer ikke det faktum at hvor det mangler i bestikklugaren, der kan man matematisere skuta på grunn.

Fordi bestikklugaren er det mest levende punkt ombord, fordi jordens karter og himlens tegn, fremtidens mål og fortidens erfaringer, menneskers viden og menneskers avmakt, største utsyn og intimeste innsyn; fordi det alt møtes her for å forme beslutningen, kursen, — derfor er dette stedet for Jens Gleditsches virke.

Han har været budt stillinger hos den centrale sjøkart-kommisjon på land, men han har sagt nei. Han vilde *fare*.

Likefullt har han fått en del å gjøre med styrmannsutdannelsen. Mange av os har i den anledning møtt ham første gang og lagt merke til visse ting ved ham.

Hos teologerne har man et navn på det å lære begynnere op til å gjøre sitt bestikk — det kalles manuduksjon i dogmatik. De som har tatt slike timer hos ham, kan når som helst se for sig billedet av ham slik han satt og *levet* problemkampen for deres øine. Tilsynelatende var han sterkt optatt med noe ganske uvedkommende, nemlig med å pusse lorgnet-glassene. Jeg tenkte til å begynne med, at de må da vel en gang bli rene. Men nei, hver gang vi kom til et vanskelig punkt i dogmatikken og han riktig skulde kike inn i dybderne, så begynte han å gni på glassene igjen. Han stirret inn i bordet eller inn i veggen og vendte gjerne ansiktet til den motsatte kant av der hvor vi satt, og så arbeidet han med fingrene og en snipp av lommetørkledet på glassene. Kom han til en lysning i tankegangen, så løftet han lorgnetten mot vinduet og så gjennem den — og dukket så inn i labyrinten igjen og drev trofast på med sine glass.

Først lenge etter har jeg skjønt at det var *våre* glass han da pusset. Og så forstod jeg at han måtte holde så lenge på. De øieblikkene da han hadde ført tankegangen frem til krystallets fine gjennemsiktighet, da var det han løftet glassene, da var det at vi sammen så tvers igjennem tingenes vesen ...

Med et ord av ham selv vil jeg kalde disse klarhetsmomenter for *skjæringspunkter*. I en opregning jeg forleden så av de uttrykk som er karakteristiske for Gleditsch, manglet dette ord, og det er allikevel kanskje det mest betegnende. Han ser gjerne først hvordan to livsmakter kan være helt selvstendige hver for sig, kanskje rent motsatt hinannen, og så er de allikevel begge u-undværlige for vårt liv. De kan ikke forenes, de kan ikke bli *ett*, for da vilde de fordærves og dø, og allikevel består livet i at de begge er der. Religion er noe for sig og moral er absolut ikke religion. Men den ene kan ikke i lengden leve uten den annen. Vort liv finnes i *skjæringspunktet mellem begge*. Gleditsch konstaterer først *spenningen* mellem livsmaktene, deres krydsende interesser. Og så finner han at det eiendommelige for livet, ja at selve livet finnes der hvor de skjærer hverandre. Man kan ikke si at de forenes, for de beholder hver sin kurs, men i ett eneste punkt er de begge tilstede på samme tid — og *der* er livet. Dette ligner ikke Hegels syntese, som

mer ligger i det statiske. Gleditsch er dynamiker; livets problemer er ikke teorier og ideer som kan forenes, men krefter som arbeider. Derfor opererer han ikke med et system, med en hovednøkkel, men med et yrende mangfold, — eller for å bli i vårt billedspråk: Han forener tusinde tråde og linjer i det ene skjæringspunkt hvor skibets kurs skal sikte hen.

Hans egen vesen forklares bare på denne måte.

Når han i manuduksjonstimene satt der og stirret utover for å finne resultatet, når han spennte alle tankens krefter, da var det ikke egentlig *løsning* vi fikk; det var *oplevelse.* Nettop idet tankens synspunkter strakte sig mot endelighetens grenser, åpnet sig det innsyn som gav os oplevelser. Der — i skjæringspunktet mellem endeligheten og evigheten kjente vi den skjelvende glede i å gjøre op et livs bestikk.

Jeg ser det er blitt benektet at han er mystiker. Men han er allikevel vår sterkeste inderlighetsprest. Hvis man med mystiker mener en mørkeloftsmann, en som arbeider for nedrullede gardiner, en som lukker døren for utkiksmennenes rapporter, en hvis skib ligger på land — da er han det motsatte av mystiker, selvfølgelig. Hvorfor satt han ellers og pusset glassene? Han bruker jo dialektikens og ordkunstens skarpeste evner, historiens, videnskapens store rikdomme, han er selve lutherdommen i dens skarpeste profil.

Men med alle ord rekker han ikke frem til det han vil. Det u-utsigelige betyr for meget for ham. Det er ikke alt som kommer tilsyne i klarheten. «Vort folk eier inderst inde et mystisk sjæleøie», har Gleditsch sagt. Det er et sandt ord, sandest om ham som sa det.

Eiendommelig for ham er det at han ikke går nogen benveier i dette stykke; det er vel mystikens tilbøieligheter i denne henseende som har gjort at man vilde fri ham for mystikernavnet. Først når tanken er anspennt til sin grense, når viden og erfaring, stringens og skarpsyn er utnyttet til det yderste — først da kan vingen løftes til flukt. Den som ikke har oplevet dette — og det er sandelig i ordets fulle forstann en oplevelse — han vet ikke hvem Gleditsch er.

Der er ikke nogen grunn til å tvistes om hvad som særmerker ham mest, logiken eller mystiken. Han har noget av begge. Jens Gleditsch er å finne i skjæringspunktet mellem intelligens og intuisjon.

I vår kirke trådte han inn mellem to epoker, i 80-årenes oprevne og kritiske tid. «Vi hørte de mange vandes lyd og prøvet at finde fæste for foten.»

Det var ikke alle som klarte overgangen. Noen blev disharmoniske, sprengte. Der sat — som Gleditsch sier — igjen stykker av det gamle som skår av sønderslått porselen.

Andre reddet sig ved ensynethet, fanatisme, pietisme eller hvad det nu var.

Og blandt de yngre var der ikke få som kjente realismen i den grad som seirherre, at man fikk gå helt over til dens plattform.

Gleditsch kan ikke forstås hverken i sin tidsbestemthet eller i sin originalitet hvis man ikke ser ham erobre sig indre fasthet og personlig standpunkt i en ellers forvirret tid.

Mangfoldigheten som skremte så mange, blev for ham de rike muligheters skjød. Han kjente det ikke som så mange at det var risikabelt å miste de opbyggede oversiktlige systemer. Jo flere momenter, jo flere sider ved en sak, desto mere nadde den av livets egen merkverdighet. Han har engang preget ordet «sammenslynget bevægelse.» Det er typisk for ham. For ham er sammenslyngningen ikke noe å være redd for, noe som vi ikke makter å gjennemskue. Han tar den som et faktum hvor han vet at liv bor til huse. Jo mer av det kompliserte, des bedre trives han. «Opdragelsens kunst er vanskeligere end akerdyrkning, og denne igjen vanskeligere end at pukke sten», sier han. Og vi forstår at et miljø som er endnu mer sammenslynget enn opdragelsens, vil lokke ham. Da religionen kom ut av sin isolasjon, ut av sin assurerte avsondrethet, og kom i relasjon til og slektskap med både historiens, naturvidenskapens og psykologiens livselementer, onde som gode, da likte mannen i bestikklugaren sig helst bedre enn før, omtrent som sjømannen som etter lang bryggetilværelse igjen får stikke i sjøen.

Han kom til livet i en slekt som var på reis, og der er i hans natur noget som kjenner livet pulsere «helst mot urolig veir.»

Noen har misforstått dette og trodd han var stridslysten, hvad han alldri har vært. De har ment han var negativ, at han var kritiker bare. Men det var kursen som interesserte ham. Han kunde og måtte avvise mange velmente opfatninger, mange gamle seilingsregler. Men hans glede var alltid rettet fremover. Da noen ivrige nybegynnere i 1906 hadde sett skabelsesdogme og inspirasjonsdogme falle og mente å ha for sig en mann som

kunde spå om neste størrelses fall, svarte Gleditsch dem: «*Nei* — der står en ny tid for døren, en ny retning. Skepsis har nådd bunden. Det går opover igjen. Vi vil til at opbygge, ikke længer rive ned.»

Han har alltid tilhørt denne «nye retning». Ikke av fornuftsgrunne bare, ikke heller av fromhet alene. Da fornuft og fromhet skilte lag og isolerte sig i tiden, da fulgte han ikke med noen av parterne. Hans innerste befinner sig i et skjæringspunkt av begge, av ratio og pietas, deri ligger hans ånds klarhet og hans sinds frihet, deri ligger hans sikre tro på kirkens og teologiens fremtid trods alt kaos i øieblikket.

Det er minst lagt merke til dette at han aldri legger en kurs uten å ta himmelhøiden først. Men hvad hadde han ellers havt å gjøre i bestikklugaren Det er typisk når han — med tydelig sikte også på vår tid — sier om en socialt-religiøs bevegelse at den er «direkte religiøs aktion» . . «langs efter jorden i stedet for i stigning mot himlen.» Og at han kan reagere kvasst overfor en navigering som er nidkjær efter å gå inom alle brygger og i kirkens skib ser fragtbåten for alle jordens reformideer, viser en av legendene om ham. Det heter at en ivrig social prest la ut for ham om at kirkens redning for tiden ligger i at den kommer fremst i det sociale arbeide. Da svarte Jens Gleditsch: «*Kirkens opgave er kultusen*». Mannen som var kommet med håb om å treffe en moderne ånd, en sjel som levet nettop i skjæringspunktet mellem kirke og kultur, han gikk derifra med inntrykket av å ha møtt middelalderen.

Det kunde også være andre ombord i skibet, helst de som aldri mere enn hørte om ham, som kjente noe lignende overfor mannen i bestikklugaren som folk kjente overfor Terje Vigen når hans øie gnistret. «Da mente folk at han var forrykt, og da var det få som uten frykt» . . kom stiftsprovst Gleditsch nær. Han husket vel ikke alltid på at hans bestikk-apparater var kvasse instrumenter, og der er sikkert dem som mener at han har dem for stikkenes skyld som han utdeler til forskjellige kanter.

Helst kan slikt forekomme når man vil ha ham til å falle av for vinden. Det vil han alldri selv om det gir mindre sjø. Han er bidevindsseiler. Bidevindskurs det er skjæringspunktet mellem den viljesatte kurs og tidens vind. Der liker han sig. Og også i forholdet til folk flest har han været noget av en bidevindsseiler.

Heller ikke hans 60-årsdag feires som nogen ublandet medvindsseilas. Han vilde ikke ellers været den han er.

Men når vi ser på kirkeskibet drive i sjøen — da hilser vi idag til bestikklugaren. Mannen derinne er av dem som kirken ikke kan undvære lange tider av gangen. De er sjeldne, sjeldnere enn styrmanns- og kapteinsemnene disse menn, og ikke på langt nær så bemerket på skibet. Men der er dem som skylder mannen i bestikklugaren mer enn de skylder andre menn.

Slik er det med Jens Gleditsch. Mange av oss skylder ham intet mindre enn sikkert bestikk — ikke fordi han har tatt roret fra oss, nei han rører aldri en individualitet —, men fordi vi har sett ham, sett ham leve, sett ham seile.

Og så vet vi at — alle de andre officerer og hele mannskapet i ære — skibet vilde være så meget fattigere uten denne mann. Han er den eneste i vår tid. Kanskje vil eftertiden opfatte ham fullstendigere. Men for oss er han dyrebar som en uforlignelig del av vårt og av vår generasjons kristne liv i Norges kirke.

Derfor ønsker vi ham denne dag den eneste ting vi vet: Guds velsignelse. Og vi bruker hans egne ord for å fylde ordet med hjertets tanker:

«Guds velsignelse er som duggen. Står man tidlig op om morgenen, kan man endnu se den; men den sænket sig ned på blomst og blad i stille nattetimer, uset av menneskeøine. Og når soløiet åpner sig over den, blir den snart ganske usynlig. Der blir ikke dugdråper på bladet mere, men et sterkere liv i bladet selv, og den glinsende perle i blomsterkalken går over i ny evne til at sætte frugt.»

Dette er vårt ønske på Deres 60 års dag, underlige og vidunderlige mann i bestikklugaren.

Eivind Berggrav.

SØNNEN

Jul igjen!

Atter klinger paradistonen i vort sind, med hellige minders makt —:

Deilig er jorden,
prektig er Guds himmel,
skjøn er sjelens pilgrimsgang.

Ja — deilig er jorden! I vårsprett og høisommerfylde, i høstfarver og i julesne.

Men — «naturen er skjøn kun ved hjerternes slag, som en blomst på den elskedes bryst.»

Menneskene! — det er dem som gjør jorden til paradis eller ørken.

Hvem har ikke i dette *vort* vidunderlige land ofte, ofte måttet tenke som Vinje:

«Var folket slik som fjord og fjell,
du måtte tru med meg ikvell
at paradis var flutt her nord
foruten orm og sverd av eld.»

Ak, menneskene!

Hvorfor har vi skjemt ut for os den skjønne verden Gud gav os til bosted, til arbeidsmark, til hjem! Hvorfor vandrer vi ikke over jorden hånd i hånd, med paradissangen i vort hjerte!

Vandre gjør vi, fra vugge til grav, slekt efter slekt, over samme deilige jord, under samme prektige himmel.

Hvad stiler det mot, mennesketoget? — hvad søker de, disse evig vimrende viljer, disse endeløst hikende sind?

De vet det kanske ikke, men de leter efter *sig selv* — de famler sig *hjem*.

Og sporene de søker er *den eviges* spor.

Enten de vet det eller ikke — det er i Guds, sin faders, spor at slekterne finder hjem til sig selv, til paradiset på jorden.

Men — «Gud kommer altid forklædt.» I menneskeskikkelse kommer han. I mange skikkelser.

Og menneskene undres når *det store* apenbarer sig, og spør: Er han *der?* — og er han *der?*

Og de følger, som hjorden sin hyrde . . .

Men en dag dag står de ved en avgrund og skjelver, i en ørken og fortæres —:

Er *dette* målet?!

I hyrder, hvorfor førte I os vild?

Ak, de forstod det ikke bedre — de trengte selv en leder, en gudsendt som visste mer om målet og mer om veien.

Og — *han er kommen!* Den eneste som satte spor vi tør følge uten frykt og uten tvil.

Aa, famlende menneskehet! Aa, hjelpeløst vimrende menneskesjel! — om du kjendte ham, den Guds hellige, sønnen høilovet i evighet!

Din tro er stor, men du gav den til blinde, til uværdige. Derfor ligger millioner som skeletter ved livsveien. Derfor breder ørkener sig der haver skulde blomstre.

Du vildfarne, lidende menneskehet! —du kjære forhungrede menneskesjel —:

Vend om til din eneste sande hyrde og tilsynsmand!

Skjenk *ham* din sterke tro, din underfulde offerkraft. dit jordelivs høie drøm!

Og du skal finde dig selv igjen i ham.

Og finde de andres hender — de som var knyttet nys til kamp, mand mot mand, klasse mot klasse, folk mot folk.

Og du skal atter få synge paradissangen:

«Fred over jorden,
menneske fryd dig —
os er en evig frelse født!»

O. C. Breda.

LITTERATUR

Fru Else av *Kari Gløersen.* Aschehoug & Co.s forlag.

Jeg er nær ved at synes at dette er Kari Gløersens bedste bok. Og hun har dog skrevet betydelige ting.

«Fru Else» begynder som en rigtig misseroman. Let og smaapikevakkert er altsammen. En speider likesom efter hvor frøet til konflikten ligger, — Kari Gløersen ikke mindst elsker jo de store konflikter. Det varer dog ikke længe før en merker at lille frøken Else ikke er nogen «mis», men sin sterke fars sterke barn hvis hete bøn det er at faa leve sterkt.

I det store faar hun møte Gud, har hendes far sagt til hende før han døde.

Ungpiken Else møter saa den prægtige unge kandidat Dahl og elskes av ham. Han kan nøies med det jevne, dagligdagse og tamme, for hans sjæl rummer med hele sin trofaste godhet ikke mere. Det anfægter i grunden ikke ham at Else i tide aapent fortæller ham sin fattigdomsfølelse — kjære han vil være storlykkelig ved det mindste hun kan gi.

Og saa gaar hun ind i samlivet for at lønne hans godhet med det vesle hun kan gi, eller rettere: med at gi det vesle han evner at ta imot. Det blir nok ingen bævende fryd som hun engang hadde drømt om — tvertom bare en ækkel følelse av no stygt. Og intet aandelig samliv, ingen delen av stor glæde over smaa ting — bare slit for utkomme, barnefødsel og graaveir. Barna selvfølgelig det bedste. Bak dem kan Else endda smile og gjemme sin tomhetsfølelse for granskende øine.

Altsaa: den ene sjæl rik og sterk, med det store krav til livet, dets fryd og finhet — den anden i al sin jevne godhet trang og uten høie maal. Han kan ikke begripe at no mangler naar mat fins paa bordet og de ellers gaar snille ved siden av hinanden.

Selvfølgelig maa saa en komme ind i denne smaaskaarenhet. Og doktor Holm kommer, sterk som fru Else, hungrig som hun. Forstaaelsens samspil begynder, det som ikke behøver ord — indtil det brister frem ogsaa i ord. Fru Else staar og har like foran sig valget mellem det hun har og det hun kan faa hos vennen.

Spændingen blir vældig. En nat i rædsom kamp.

Men fru Else blir hvor hun er.

Men fra den dag vinder hun sig selv. Og vinder frem til nye værdier ogsaa i sit samliv med Karl Dahl. Og det største av alt: Kampen har ført hende ind i et personlig Gudsforhold.

I det store skal du møte Gud, hadde hendes far sagt.

Saa slutter boken med et glimt ind i hendes liv mange, menge aar bakefter mandens død. Det er bokens adagio — stille efter kampen.

«Fru Else» er en god bok, en vakker bok. Sandelig ogsaa fordi konflikten løses som den gjør. Nu blir en snart saa syk og kvalm av al tidens viljeløse gliden ind i lystens overmægtige dragsug. En blir uvilkaar-

lig saa glad ved engang iblandt at opleve viljens og pligtfølelsens seier over lidenskaper. Og ved at faa det bekræftet at netop paa den vei reddes livets største værdier.

Personskildringen er tilforlatelig uten at det egentlig glipper i opbygningen. Mindst hel i tegningen synes jeg Karl Dahl er.

Konflikten vokser sig frem, den konstrueres ikke. Det er tryggere i saa maate i denne bok end i forfatterindens tidligere. Og Kari Gløersens naturstemninger er altid levende og rike.

Ukjendte verdener, — et drømmedigt av *Edin Holme.* Aschehougs forlag.

Holmes drømmedigt vil finde vei vidt omkring. «Manden fra Tarsus» har banet vei for det, og tidens religiøse uro og tildels sykelige evighetslængsel har beredt jordbunden for det. Selv er det født ut av denne higen mot det bak forhænget, og det vil komme denne higen imøte med sine lyskast.

Digteren møter i evighetens grænseland sin ven, sin mor, sit barn og henfarne tiders sandhetssøkere. De fører ham fra egn til egn i evighetslandet — til rædselens dystre egne og til salighetens, hvor lutringen foregaar til vekst frem mot altid renere sfærer. Som bakgrund og forklaring av hvad han ser faar han de enkelte sjæles jordeliv fortalt. Dette liv gir forstaaelsen av alt han ser — de evige skjæbner er til det mindste bestemt av det som fyldte hver enkelts liv hernede:

«— der er samspil mellem før og nu
og livets vrimmel er en ubrutt kjæde.»

En maa virkelig undres over at Holme har undgaat at faa sin dom av talsmænd for almindelig gjængs norsk folketeologi. Den teologi har da hittil ikke hat stor plads for hinsidig utvikling, for noget slags purgatorium, og den har da hittil næsten været ræd for no stort haap over de smaa muligheter. Og saa kommer Holme og synger:

«Kjærligheten aldrig mættes,
kjærligheten aldrig trættes.
Og det lykkes. Lykkes bedre
end hvad haapet lønligst venter.»

Slipper han tiltale fordi han er Holme, eller fordi det han gir er et drømmedigt.

Men er Holme ikke i pakt med nedarvet folketeologi, saa tør han være i pakt med selve livsloven:

«den lov som ingen ænke rygger,
som selve Altets liv betrygger,
den lov som skaper livets kaar,
som dømmer hver en uren tanke,
som signer hver en ædel ranke.
Den lov: «du høster hvad du saar.»

Her er tyngdepunktet i Holmes drømmedigt, her er dets store praktiske religiøse betydning. Det er et vækkerrop til ugudelig og kristen om betydningen av hvert fnugg av tanker vi tænkte og handlinger vi øvet — alt er frø for evigheten. Ingen kniper utenom den evige lov om utsæd og høst. End ikke den personlige frelse i tro paa Jesus ophæver denne lov. Evigheten maa eie plads for fuldendelsen av den helligelse som her ofte knapt nok begyndte — synden brændes ut av vor sjæl ved Guds uendelige naade og vise frelsermagt.

Holme skal ha takk for dette vækkerrop. Verden sover i trygg ro og mener at loven om utsæd og høst kan springes over — vi kristne vil indbilde os at personlig frelse dog maa frita os for denne lov, og vi

glemmer at Jesu frelse just derfor er frelse fordi den alene gjør det mulig at faa det onde i os helt utryddet. Livsloven om utsæd og høst blir i Jesus et evangeilum med haap over «hver ædel ranke» og med dom over «hver uren tanke.»

*

Et andet spørsmaal er om Drømmedigtet holder maal som et lødigt digterverk.

Det gjør det ikke.

Indvendingerne mot Holmes tidligere bøker i saa maate gjælder ogsaa denne, ja kanske endnu mere denne sidste bok end den forrige. Særlig da Drømmedigtets første del. I store partier gaar det paa lette rim henad landeveien. Den fortættede kraft i knap og følsom form savnes — helst hvor den makeløse lethet i versformning har jaget pennen rigtig fort avsted.

Jeg har som lægmand i faget spekuleret paa hvad det er som er skyld i denne mangel i Holmes digtning. Er det det at han som fortæller likesom maa ha al ting med, har ikke hjerte til at skjære ubarmhjertig bort, til at presse druen for at faa ædel vin? Eller er det det at han saa længe har været prædikant at han falder for fristelsen til at docere direkte? Eller at det gaar for fort, saa det av den grund blir for bredt. Eller — for at holde mig til Drømmedigtet — ligger det i selve digtets formelle opbygning?

Som eksempel anføres:

«Da fattet Jakob en stor beslutning—
vel skedde det ikke helt uten
prutning
og uten dissens med den gamle
natur;
men seiren var hans. Den driftige by
manglet for fattige gamle et ly;
det som fandtes var nærmest et skur.
Det skulde ændres. Til fattiges
hygge,
av egne midler han selv vilde bygge
et prægtig hus. Han viste jo klart
at gjerningers værd var av tvilsom
art —
dog sigerVorherre at hvad uten bram
er gjort mot de mindste er gjort
mot ham.»

Og dog er Holme digter. Det er netop derfor en kan ønske saa varmt vekst ut av slikt som skjæmmer hans bøker som digtning betragtet.

Han kan hæve sig op mot salmetonen, som i digtet «Verdnernes herre.»

En naturstemning kan han gripe og fæste i nænsomme og følsomme ord:

«Gjennem skogens rosenlunde
strøk en lun og krydret luftning,
aandelet den dunkle skumring
lekte over sjøens vover,
medens en for en de kjælent
slumret ind ved strandens runding.
Overalt en fredens engel
bredte sine hvite vinger
og i nuets rike under
sænktes alt som var og vorder.»

Eller som i digtet side 87.

Og naar han synger ut av sin sønlige kjærlighet om mor, da kommer noget av egte varm pathos som kan varme andre:

«Altid er til alt hun rede.
Hvert et offer er en glæde,
hver en morgen er et haap,
hver en sorg en lutringsdaab —
hvert et savn et stille kvæde.»

Han kan meisle en sandhet tæt og fast og fin:

«— Tryggest den som nærmest
kommer —
her er kjærligheten dommer.»

Og aller sidst dette vers:

«Det er knopper som brister
mot evig sommer —
det skaptes forløsning,
som stille kommer. —
Det er kræfterne smeltet
i samspil sammen,
det er lykken lutrer
i alterflammen. —
Det er tanker som løstes,
længsler som vandt,
det er hjerter som stundet
og elsket og fandt.»

Det er slikt som lover meget for fremtiden.

Og saa skal det Holme har paa hjerte nok efterhaanden faa sikre vinger til stødig flugt.

Erling Grønland.

Verdensbarn av *Vilhelm Krag.* (H. Aschehoug & Co.).

«Verdensbarn» er noget nytt i Krags digtning. Der er intet av Sørland i den. Der er ogsaa mindre av den lyriske tone. De storbybilleder som rulles op har noget graatt og glædeløst, stenhaardt og virkelig over sig. Det er boken om advokat Rønnow, som rotfæster sig i sin verdslighet og finder sig tilfreds i den. Siden bryter livet paa, og det rakner i tilfredsheten. Den ensomme forlathet sætter ind og fornyet vilje til verdslige glæder gir alene tungsind og væmmelse. Tilsidst drives advokaten mot bibelen. «Ditind vandrer Rønnow naar tungsindet holder paa at overvælde ham, og derinde hænder det at han møter Ham, Mesteren selv. Og da blir hans hjerte atter stille....»

Det er meget av det romanmæssige i boken, men selv om det sproglig og kompositionsmæssig er utmerket laget, saa tar det ikke tak i en. Men der er ogsaa avsnit som løfter skildringen ut over det romanmæssige og gir den værd ved det liv den beretter om. Advokatens kamp for sin søn staar ind der. Der er farsglæden og farsangsten git med mesterlig haand. Værdifulde er ogsaa de glimt boken aapner ind til brytningen i advokatens sind. Der løper linjer fra Krags tidligere digtning sammen. Der ligger noget av de senere dikts tankeindhold utfoldet i prosa. Det er de enkle og sorgstemte ord om vandringen gjennem verdsligheten frem mot en mulig sindsfornyelse. Det er sagaen om trætte mænds møte med religionen, en saga som vi læser, men som slegtsleddet før os idag lever. Krags bok gir værdifulde vink til læsningen av den saga. Vel er reaktionen bøiet rikere og sterkere ind i skildringen end livsfornyelsens utvei. Men den vidner dog om at livsskjønheten ikke var ett med livssandheten, og det kan bli værdifuld lære naar krigsaarenes reaktion igjen sætter ind og søker sit fæste i æstetikkens skjønhetsfylde.

Dagning og ***Geisli*** av *Olav Sletto.* (Olaf Norlis forlag).

«Dagning» er sprunget frem av et rikt motiv. Det Sletto har villet gi er i reliefs form billede av Nikodemus. Og forsøket er ogsaa lykkes. Særlig trær Nikodemus som søkeren, som manden med anelsens uro i sig, klart frem i Slettos tegning. Der ødsles ikke med ord. Der er ingen overflod av farver. Men billederne faar allikevel liv og dybde. Hans faastreks-kunst gir rum for sjælsutfoldelse. Hans relief gir mer end profil. Det aapner indsyn til indtryk som gir sindet farve og anelsen maal.

Men naar anelsen gaar over til syn, naar det uvisse blir vissheten overfor skikkelsen fra Galilæa, blir skildringen blekere. Evangeliet gir træk av efterhistorien. Det melder om indtrykkenes vekst i retning av mot. Det har mer av «dagning» i sig. Disse indtrykkenes eftervirkninger har Sletto ikke fundet plass for. Var de blit bøiet ind, hadde boken faatt større vidde, men kanske var til gjengjæld reliefet blit sprængt ved det.

«Geisli» er en bok om det fagre og gode, slik som det tar form i natur, kunst og menneskesind. Det er ikke alt i boken som er like lødig og det tankemæssige som lægges frem er ikke helt nytt. Men det som gir boken værd er det digteriske i den. Den er skrevet av en mand med aapent blik, en mand for hvem de smaa enkle hverdagsting eier skjønhet og form og har aabenbaring i sig. Og synerne er git videre slik at vor landeveisfærd blir rikere naar vi er blit mindet om det.

De to bøker er forskjellige i anlæg og opbygning. Men de bærer begge præg av en ung, maalbevisst kunstnerisk vilje, som magter at gi en idé billedets iklædning og tankerne en ordenes støpning som har sagaens malm og enkelthet i sig. Slettos digtning har nu krav paa at bli løftet ut over ubemerketheten. Dertil er den rik nok paa tanker, sterk nok i sin forkyndelse, skjøn nok i sin utformning. *Erling Tobiassen.*

„Hjemmets Universitet": Psykisk forskning, av *Sir W. F. Barrett*, professor i eksperimentalfysik ved det kgl. universitet i Irland. Oversat av *J. Christie.* (H. Aschehoug & Co. 164 s.).

Som en av mine venner bemerket, er det næsten paafaldende hvilken rolle fysikere spiller i den saakaldte psykiske forskning; der har vi William Crookes, Oliver Lodge, Barrett og Crawford. Man skulde jo ellers vente at de merkelige fænomener som den psykiske forskning behandler særlig maatte tas op til behandling av psykologerne, fagfolkene. Imidlertid er det vel to ting som gjør at fysikere har tat en fremtrædende del i disse undersøkelser — de er trænet i eksperimentelle undersøkelser, og de er, fordi de ikke er psykologer av fag, mindre bundet av den faglige dogmatisme som let hindrer det nye fremskridt. Anderledes har det ikke været for fysikken heller — nogen av de betydeligste mænd inden fysikken var oprindelig ikke fysikere av fag; kanske netop derfor var det mulig for mænd som Faraday, Joule og Robert Mayer at yde sin originale indsats.

Kanske blir det ogsaa de undersøkelser som de før nævnte fysikere har gjort over de psykiske fænomener som vil gi støtet til at dette omraade anerkjendes som et videnskapen maa befatte sig med, selv om derved mange av dens resultater maa modificeres.

Det er et tidernes tegn at denne bok som her foreligger er utkommet i serien «Hjemmets Universitet» med det anstrøk av officiel autorisation som deri ligger. Efter mit skjøn er det et meget heldig valg, som her er gjort. Prof. Barrett drøfter emnet fra dets forskjellige sider med en fordomsfri ro og saklighet som er meget tiltalende. Boken byr en grei oversigt over det vidtstrakte felt, for at citere fra kap. I: «fra ubevidst muskelbevægelse til vort jegs hemmelighetsfulde virksomhet; fra telepati til «syner» i dødsøieblikket; fra

hypnotisme til krystalvisioner; fra clairvoyance eller evnen til at kunne se uten de almindelige synsorganer, til «ønskekvist», spøkelseshuse og bankeaanders ondskabsfulde eller hensigtsløse spilopper; fra levitationer — tunge gjenstandes bevægelser uten at der kan konstateres anvendelse av kjendte fysiske kræfter — til automatisk skrift, der gjerne opfattes om fremkaldt av usynlige intelligenser og tages som bevis paa fortsat liv efter døden.» Det er værdifuldt at der nu publiceres en saadan fremstilling som prof. Barretts om disse merkelige ting, som paa den ene side altfor let misbrukes av en usund modespiritisme, og som paa den anden side stiller de allerstørste krav til vederheftighet, evne til videnskabelig kritik og vurdering hos de — endnu faa — videnskapsmænd som gir sig ikast med dem.

Veien til anerkjendelse av det nye område som forskningen nu maa undersøke for alvor, er, saavidt jeg kan forstaa, ogsaa i ren naturvidenskabelig henseende forberedt. Og interessant nok, ikke mindst av dem som paa forhaand vilde ta avstand fra en saadan konsekvens av deres grundsyn. En av positivisternes mest fremtrædende mænd, fysikeren Ernst Mach, har klargjort, at naturvidenskapens arbeidsmateriale er vore sansefornemmelser og forestillinger; dens sammenfattende resultater er vundet gjennem en vekselvirkning av instinktiv intuition — som han væsentlig karakteriserer som fremsprunget av det latente, i underbevisstheten opsummerte erfaringsindhold —, kontrollerende erfaring og logisk kritik. For ham staar naturvidenskapens system og naturlovene som et praktisk brukbart billede paa virkeligheten. Sine mest prægnante uttryk naar denne billedfremstilling paa den ene side i forestillingen om atomer og elektroner som grundelementerne, og paa den anden side i de matematiske funktioner som i kort koncis form *beskriver* disse elementers samspil (naturlovene). Men for Mach staar det klart, at denne fremstilling forholder sig til virkeligheten paa samme maate som et teaterstykke til det virkelige liv: «Saaledes maa vi, hvad de intellektuelle hjælpemidler angaar, som vi bruker til at *opføre verden paa tankernes scene,* ikke holde dem for grundlaget for den virkelige verden.» («Die Mechanik», s. 483).

Overensstemmende hermed betragter Mach f. eks. atomerne som en meget brukbar forestilling, men anser det for ørkesløst at spørre om der virkelig eksisterer den slags elementer.

Dette syn paa naturvidenskapens verdensbillede, som henlægger grundlaget til vore sansefornemmelser og forestillinger, og ser de videnskabelige resultater som vundet ved intuition, logisk tænkning og kontrollerende erfaring, har selvfølgelig langt større muligheter for tilpasning end det upsykologiske, der opfatter de materielle atomer som det eneste og egentlig eksisterende. Selv om Mach selv polemiserte skarpt mot al spiritisme, vil en naturopfatning som hans, om et omraade som den psykiske forsknings blir anerkjent, uten principielle vanskeligheter gi plass for de nye erfaringer og modificere det videnskabelige virkelighetsbillede derefter.

Forøvrig har i det hele den utvikling naturvidenskapen har gjennemgaat i den sidste menneskealder gjort dens grundsyn mindre skematisk og mere elastisk. Og uten denne utvikling vilde den populære bølge

av interesse for de psykiske fænomener bli resultatløs for videnskapen ogsaa denne gang. For det ser man ogsaa av prof. Barretts bok, at de psykiske fænomeners historie rækker langt længer tilbake end det korte tidsrum hvorfra vi almindeligvis kjender «psykisk forskning.»

Tromsø 8de november 1920.

Olaf Devik.

Biskop Johan Christian Heuch av *O. P. Monrad.* Skildret som personlighed. Steenske forlag. 144 sider.

Sogneprest Monrad levet sine siste år i Kjøbenhavn, og man merker at han med sine sviktende krefter har kjent en hjemlig, dragende glede i å beskjeftige sig med noe så norsk som biskop Heuchs skikkelse. Der er beundring og kjærlighet i skildringen, og der er en næsten overdreven ærbødighet og beskedenhet for «nærværende forsøgs i sig selv saa høivigtige omraade.» Mange trekk er også kommet med. Man får et billede av Heuch. Især de yngre av oss vil gripe boken med begjær, fordi vi ønsker å samle oss et inntrykk av denne omstritte mann som gikk så raskt over fra aktualiteten til historien.

Men sandheten byder mig å si at dette er ikke den bok om Heuch som vi kan bli stående ved. Den er merkelig ujevn. Stilen har ofte en viss litterær sving, næsten hen imot koturnen, men kan bli både tung og uklar. Forfatteren har altfor lite innarbeidet de lange citater, og har manglet dernede i Kjøbenhavn selv de nærmestliggende kilder. Til trods for at han beklager den knappe plass, lar han ganske uvedkommende ideer fra hans eget område få bre sig uforholdsmessig. Behandlingen er ikke saklig avveiet, for meget forstyrret av beundrende utropstegn og superlativer. Innimellem kan der forresten være noen meget fine partier, således det lille avsnitt om Heuch som biskop. Og selv kritikken får uforbeholdent ord på de to sider som med strenghet er den tilmålt.

Såre tiltalende, men en smule forstemmende for leserne nettop av dette skrift, er forfatterens uforbeholdne åpenhet overfor sin avhengighet av Heuchs tidligere biograf biskop Tandberg. Citatene fra denne bok er noen av bokens perler.

Eivind Berggrav.

REDAKSJONENS ADRESSE: HURDALEN.